UNIVERZITA KARLOVA
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění

Kristýna Belasová

Lednický Minaret - orientální stavba na jižní Moravě

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Šmied, Ph.D.

Praha 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 21. 4. 2018 Kristýna Belasová

BIBLIOGRAFICKÁ CITACE

Lednický Minaret - orientální stavba na jižní Moravě [rukopis]: bakalářská práce / Kristýna Belasová; vedoucí práce: Mgr. Miroslav Šmied, Ph.D. – Praha, 2018. -- 69 s.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá stavbou Minaretu, který byl postaven v lednickém areálu na přelomu 18. a 19. století podle plánů architekta Josefa Hardtmutha na popud knížete Aloise Josefa I. Práce si klade za cíl představit stavbu v historickém kontextu a vysvětlit tak kuriózní přítomnost této orientální rozhledny na jižní Moravě. Práce stavbu analyzuje z architektonického hlediska a autorka se zde zabývá zařazením lednického Minaretu do kontextu ostatních orientálních staveb. Lednický Minaret je zde srovnáván s jinými evropskými stavbami imitující Blízký i Dálený východ a zároveň se práce snaží určit možné inspirace přímo v orientální architektuře. Významná část práce je věnována dekoru a arabským inskripcím, které stavbu zdobí. Jedním z cílů této bakalářské práce je inskripce zdobící Minaret popsat, přehledně je zdokumentovat a určit, které z nich jsou skutečně zaznamenané v arabštině a které z nich arabské písmo pouze napodobují. Práce současně popisuje restaurátorské úpravy, kterými lednický Minaret prošel od dob svého vzniku.

KLÍČOVÁ SLOVA

Lednický Minaret, památky stavební, minaret, orientální architektura, orientalismy, romantismus, Hardtmuth, Lichtenštejnové, Lednice, Turecká věž, mešita.

ABSTRACT

This bachelor thesis is focused on the unique oriental building of Minaret in Lednice area, which was constructed at the turn of 18th and 19th century by Alois Josef I. based on the plans of architect Josef Hardmuth. This thesis introduces Minaret in its historical context and explains its curious presence in Southern Moravia. The architecture of said building is being analyzed in the context of other monumental architectonical buildings. Minaret of Lednice is compared with other European buildings which were also inspired by oriental architecture. At the same time one of the goals of this thesis is to find potential inspirations coming directly from Middle East. Author focuses on the décor and mainly on Arabic inscriptions which decorate the building with the primary goal to describe these inscriptions, document them and find out which of them are actually written in Arabic and which of them are only imitating the Thuluh inscriptions. Lastly this thesis focuses on the restoration works which were executed throughout the history of its existence.

KEYWORDS

Minaret of Lednice, architectonic monuments, minaret, oriental architecture, orientalism, romanticism, Hardtmuth, Liechtenstein, Lednice, Turkish tower, mosque.

POČET ZNAKŮ: 106104

PODĚKOVÁNÍ

Poděkování patří zejména mým rodičům, kteří mě podporovali nejen při psaní mé bakalářské práce, ale také v průběhu celého mého studia. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Miroslavu Šmiedovi, Ph.D. za odborné konzultace a Ivaně Holáskové, kastelánce zámku Lednice, za její ochotu. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat Dr. Guidettimu za to, že ve mně probudil zájem o orientální umění.

OBSAH

1 Terén a základy ---- 11
2 Konstrukce a náklady ---- 12
3 Stavba Minaretu ---- 13
4 Historie ---- 27
5 Zahrady ---- 33
6 Lichtenštejnové ---- 34
7 Josef Hardtmuth ---- 37
8 Přestavby Lednického parku ---- 38
9 Symbolika ---- 47
10 Historie stavebních úprav Minaretu ---- 48
11 Orientální sakrální architektura ---- 56

Úvod

Lednický Minaret je unikátní orientální stavba, která představuje dominantu lednického parku. Jedná se o vyhlídkovou věž, kterou si nechal na přelomu 18. a 19. století postavit kníže Alois I. z Lichtenštejna na základě plánů architekta Josefa Hardtmutha. Věž je koncipována v duchu romantického exotismu a má napodobovat orientální vzory. Přítomnost takové stavby na jižní Moravě je velmi kuriózní.

Z orientalistického hlediska představuje zajímavý příklad přejímání orientálních vzorů a jejich roubování na evropské umění. Stavba je výsledkem tehdejšího narůstajícího zájmu o orientalismy spojenými s tureckými válkami. Tento zájem se šíří Evropou a orientální dekorace parků jsou ve své době čím dál tím častější. Sentimentální romantické stavby mají návštěvníkům zprostředkovat procházky v čase do dob minulých a umožňovat cesty za exotikou. Kníže Alois I. se pro svůj záměr mohl inspirovat hned na několika místech. Nejvýznamnějšími inspiračními vzory byly anglické Royal Gardens v Kew navržené anglickým královským architektem Williamem Chambersem, Bádensko-Württemberský park ve Schwetzingen projektovaný francouzským architektem Nicolasem Pigagem a Desavsko-wörlitzská zahradní říše v Sasku. Mešity z Royal Gardens v Kew a z parku ve Schwetzingen byly zobrazeny na řadě reprodukcí, které sloužily jako inspirační zdroj pro nově vznikající romantické stavby. Je pravděpodobné, že podle vzoru některých z těchto staveb byly navrženy také vzorníky pro arabské inskripce, které zdobí lednický Minaret.

Lednicko-valtické panství patřilo Lichtenštejnům již od 13. století, ale v 17. století se zde trvaleji usídlují a začínají proměňovat lednický park k obrazu svému. Kníže Karel Eusebius nechává v okolí zámku vybudovat honosné zahrady francouzského typu. V této době vzniká rozvržení zahrad na hvězdicovitém půdorysu. Lednický park byl rozdělen na osm průseků a alejí. Obora byla označována jako „Lednická hvězda“ a v jejím středu se nacházel takzvaný Chrám Slunce. V roce 1790 přichází do Lednice Josef Hardtmuth, který zde zastává funkci knížecího architekta, a který park podle ambiciózních plánů knížete Aloise I. park upravuje. Hardtmuth vybudoval koncept zahrady, která kombinovala prvky vycházející z antických, orientálních a středověkých motivů. Tento typ zahrad byl ve své době velice módní a populární. Hardtmuth se rozhodl ponechat koncept alejí na hvězdicovitém půdorysu i přesto, že v této době již symetricky nekorespondoval s budovou zámku. Jako první nechal zbořit pavilon, který se nacházel ve středu alejí, a nahrazuje ho novou stavbou Chrámu Slunce, který ikonograficky odkazoval k symbolice světla. Následně projektuje sérii kuriózních staveb, které měly zakončovat jednotlivé cípy hvězdicového půdorysu. Jednou z nejpozoruhodnějších je právě lednický Minaret, který je zajímavý nejenom svou exotičností, ale také způsobem provedení. Minaret je vysoký 59,39m a kromě vyhlídkové věže sloužil také jako místo k vystavování exotických předmětů, které si Lichtenštejnové přivezli z dalekých cest. Soužil také jako ideální místo pro zakončení knížecích vycházek po parku a zároveň plnil funkci vizuálního protipólu k zámeckému komplexu, který se rozléhá na opačné straně rybníka. Minaret relativně věrohodně napodobuje orientální motivy a nejblíže má k osmanským vzorům. Zajímavé je, že v porovnaní s mešitou v anglickém Kew nebo s mešitou v německém parku Schwetzingen je

relativně slohově čistý. Je evidentní, že stavba měla věrohodně napodobovat orientální architekturu a věž měla působit jako vytržená z pohádek tisíce a jedné noci. K dosažení tohoto efektu neobsahoval dekor rokokové ani barokní prvky, jak můžeme pozorovat u jiných orientalizujících staveb. Lednický Minaret si za dobu své existence vysloužil celou řadu jmen. Přezdívalo se mu Babylon, Turecká věž, Východní věž, Orientální věž nebo Mešita. Nejčastěji je však stavba označována jako Minaret. Toto označení je ovšem typologicky chybné, neboť se o minaret ani mešitu nikdy nejednalo. Stavba nikdy neplnila sakrální funkci a sloužila pouze jako rekreační vyhlídková věž. V prvním patře Minaretu se nachází osm místností, které jsou bohatě zdobené orientálními motivy a texty. Nicméně ani tato základna se nedá označovat jako mešita, neboť jí chybí takzvaný *mihráb*, výklenek, který indikuje směr modlitby a označuje směr k Mekce, a proto nemohla nikdy oficiálně fungovat jako modlitební místo.

Minaret je unikátní stavba, která na našem území nemá obdoby. Cílem mé práce bylo zmapovat historii jeho existence, detailně popsat veškeré prvky této stavby a nalézt konkrétní inspirační zdroje, ze kterých mohl Hardtmuth ve své době vycházet. Cílem práce bylo také popsat způsoby dekorací Minaretu. Zvláštní pozornost jsem věnovala dekoracím v podobě inskripcí, které jsem si vytyčila za cíl zmapovat, popsat a určit, které z nich jsou skutečně v arabštině a které pouze arabštinu napodobují.

Má bakalářská práce je členěna na několik kapitol. V prvních kapitolách se věnuji popisu stavby a historii jednotlivých fází výstavby, které jsou zmapovány za pomocí dobových vyúčtování. Dále se věnuji popisu vnitřních dekorů se zvláštním důrazem na analýzu arabských a pseudoarabských inskripcí a dekoru podlah v unikátní technice benátského terrazza. V následujících kapitolách jsou v práci popsány možné orientalizující inspirace z evropského prostředí, které mohl zadavatel Alois I. vidět, případně se jejich podoba mohla do lednického panství dostat prostřednictvím reprodukcí. Dále jsem se ve své práci věnovala lednickým zámeckým zahradám a jejich proměnám. Zahrady byly totiž pojaty jako jednotný celek a jednotlivé stavby, které v parku na přelomu 18. a 19. století vznikaly, byly vzájemně provázány. V práci mapuji jejich význam, možné inspirace a symboliku. Práce se také věnuje osobě hlavního architekta Josefa Hardtmutha a zadavateli celého projektu knížeti Aloisovi I. z Lichtenštejna. V předposlední kapitole je uveden přehled jednotlivých stavebních úprav, které na Minaretu proběhly od dob svého vzniku do současnosti. V poslední kapitole se věnuji orientální architektuře a vytvořila jsem zde jakýsi stručný přehled jednotlivých typů minaretů. Tento přehled má čtenáři nastínit, proč i přes značné typologické podobnosti je ve skutečnosti chybné lednickou stavbu označovat jako minaret nebo dokonce jako mešitu.

V průběhu psaní své práce jsem pracovala s velikým množstvím literatury. Obzvláště nápomocné mi byly knihy Zdeňka Nováka[1] a Emila Kordiovského[2], kteří se ve svých knihách věnují lednickému parku a jeho jednotlivým stavbám. Dále jsem výrazně čerpala ze článků Sabiny Dvořákové[3], která se stavbě Minaretu detailně věnovala. Ve svých článcích Minaret

---

[1] NOVÁK, 1992; NOVÁK, 1993; NOVÁK 1997

[2] KORDIOVSKÝ, 2003; KORDIOVSKÝ, 2011

[3] DVOŘÁKOVÁ, 2008A; DVOŘÁKOVÁ, 2008B; DVOŘÁKOVÁ, 2008C

porovnává s jeho možnými orientálními vzory a předlohami a zaměřuje se na překlady inskripcí, které Minaret dekorují. Významně jsem také čerpala ze článku Dalibora Hodečka[4], který byl vydán ve sborníku *Jižní Morava,* a který detailně mapoval historii stavebních úprav lednického Minaretu. V neposlední řadě jsem byla v kontaktu s Ivanou Holáskovou, kastelánkou zámku v Lednici, která mi velice ochotně umožnila přístup na Minaret, díky kterému mohu ve své práci z velké části používat vlastní fotodokumentaci. Podoba lednického Minaretu se v průběhu let výrazně proměňovala a i v současnosti zde stále probíhají úpravy. Tato práce má za cíl stavbu všestranně popsat a osvětlit čtenáři jeho dnešní podobu.

[4] HODEČEK, 2009

1 TERÉN A ZÁKLADY

Stavba Minaretu byla neobyčejně složitá a nákladná. Velikou komplikaci představovalo již nestabilní písčité podloží, na kterém Minaret stojí. Písečný a podmáčený terén tekutých písků vyžadoval komplikované přípravy. V základové jámě o rozloze 360m² byl v hloubce 3,15m zasazen podkladový rošt. Na konstrukci bylo použito víc než 500 okovaných olšových pilotů, který každý měřil 5,5m. Tyto piloty byly následně spojené dubovými trámy a vytvářely rošty.[5] Tyto rošty jsou zakončené kamennými deskami, které fungovaly jako izolační vrstva a zároveň také jako podklad pro výstavbu budoucích základů.[6] Na tomto podkladu se následně začaly budovat cihlové sklepy.[7] Velkou komplikaci v té době představovala také vysoká úroveň spodní vody, která musela být po celou dobu konstrukce nepřetržitě odčerpávána několika pumpami.[8] Dá se předpokládat, že původně před zahájením stavby se výška terénu pohybovala přibližně 1,3m pod naší úrovní. Součástí cihlových základů byla také přibližně 24m dlouhá chodba s valenou klenbou. Tato chodba pravděpodobně sloužila k tomu, aby zpřístupňovala vnitřní prostory základů. Podle starší literatury se dá soudit, že hrubá stavba zdí byla dokončená již v roce 1800.[9]

[5] DVOŘÁKOVÁ, 2008B, 51
[6] NOVÁK, 1995, 2
[7] DVOŘÁKOVÁ, 2008B, 51
[8] NOVÁK, 1992, 4
[9] HODEČEK, 2009, 63–65

2 KONSTRUKCE A NÁKLADY

Dalším zajímavým konstrukčním prvkem bylo spirálovité lešení, které sloužilo k dopravě materiálu.[10] K tomuto spirálovitému lešení se váže legenda. Dělníci údajně odmítali na lešení pracovat ze strachu, že je konstrukce neudrží. Kaprál jízdního pluku, ve snaze dělníky přesvědčit o bezpečnosti konstrukce, údajně vyjel po lešení až na vrch Minaretu na koni.[11]

2.1 ROČNÍ VYÚČTOVÁNÍ

Na stavbě Minaretu se pracovalo od roku 1797 a objekt byl dokončený v létě roku 1804.[12] Konstrukce Minaretu byla nebývale nákladná.[13] Alois I., který byl projektem uchvácený, na stavbu vynaložil nemalé výdaje. Stavba Minaretu je velice dobře dokumentována v ročních vyúčtováních. Dochovaly se rozpočty z let 1798, 1799, 1800 a 1801. Celkově za tyto čtyři roky bylo za práce vyplaceno 53 360 zlatých 11 krejcarů 2 1/2 denárů. Z položek zaznamenaných ve vyúčtování můžeme velice dobře rekonstruovat techniky, které byly při stavbě Minaretu používány a podle rozlišných položek, které se postupně objevují, můžeme rok od roku sledovat vývoj stavebních prací. Ve vyúčtování jsou zmiňované jak ceny za materiál, tak sumy vyplácené za práci ve formě mzdy. Podle těchto informací můžeme odhadovat, jaké množství dělníků, specialistů a odborníků na stavbě v jakém období pracovalo. Známe tak konkrétní výdaje za kovářské, sedlářské, zednické, kolářské, zámečnické nebo stolařské práce, ale také za mzdy nádeníků a pomocných dělníků.[14] Architekt celé stavby Josef Hardtmuth za svůj projekt získává zvláštní odměnu ve výši tisíce zlatých.[15] Ve své době vyšla stavba Minaretu přibližně na 60-80 tisíc zlatých, ale některé zdroje chybně uvádějí částky přesahující milion zlatých.[16]

---

[10] DVOŘÁKOVÁ, 2008B, 51
[11] ZATLOUKAL/ KREJČIŘÍK /ZATLOUKAL, 2012, 104–107
[12] ZATLOUKAL, 2002, 53
[13] ZATLOUKAL/ KREJČIŘÍK /ZATLOUKAL, 2012, 107
[14] HODEČEK, 2009, 68
[15] HODEČEK, 2007, 6
[16] HODEČEK, 2009, 69

3 STAVBA MINARETU

Komplex Minaretu je tvořen čtyřbokou cihlovou základnou s arkádovým ochozem a z této několikapatrové podesty se tyčí samotná věž Minaretu. Jedná se o relativně ojedinělý typ orientalizující stavby, neboť v jiných evropských zahradách se architekti primárně zaměřovali na stavby mešit. V lednickém parku dominantu představuje Minaret. Minaret sice stojí na spodní podnoži, ale ta se za mešitu považovat nedá. První patro je dělené na 8 místností. Rohové místnosti mají obdélný půdorys a jsou završené kopulí, zatímco mezilehlé sály mají čtvercový půdorys. Stěny i stropy jsou bohatě ornamentálně zdobené a tento ornament se uplatňuje i na mozaikové podlaze.[17] Celá stavba je přísně symetrická, kdy čtvercová základna má souměrné průčelí, které je na každé straně zdobené trojicí trojdílných oken. **[1]** Tato okna jsou nadsazená na trojici oblouků a nad okenní římsou se nachází dvanáct věžiček a čtyři kopule.

OBR / 01 ČTVERCOVÁ ZÁKLADNA MINARETU

[17] SAMEK, 1999, 320

3.1 TERASA

Původně se v okolí Minaretu nacházela také terasa se čtyřmi nárožními orientálními pavilonky. Ty byly však zbořeny v roce 1810 v rámci krajinářských úprav zámeckých zahrad a do dnešní doby se již nedochovaly.[18] Budovy stály na vyvýšenině ohraničené cihlovou zdí ve tvaru čtverce se čtyřmi bastiony v rozích. Celá terasa stála na kruhovém ostrůvku, který byl však také zrušen při pozdějších krajinářských úpravách.[19] O přítomnosti těchto základů ve formě podnože víme, neboť byla zdokumentována hned na několika grafických vyobrazeních. Terasa se nachází na kresbě**, J.** P. Pichlera, (1803) **[2]** K. Ponheimera (1903) a J. J. Pokorného (1905).[20] Tyto kresby a rytiny nám také zprostředkovávají podobu Minaretu v době jeho největší slávy. Z návrhů architekta se dochovaly jen pohledový a situační náčrt z roku 1797, na kterém je terasa s nárožními pavilony také zobrazena.[21] **[3]**

OBR / 02 PICHLER, LEDNICKÝ MINARET, MĚDIRYTINA Z ROKU 1803

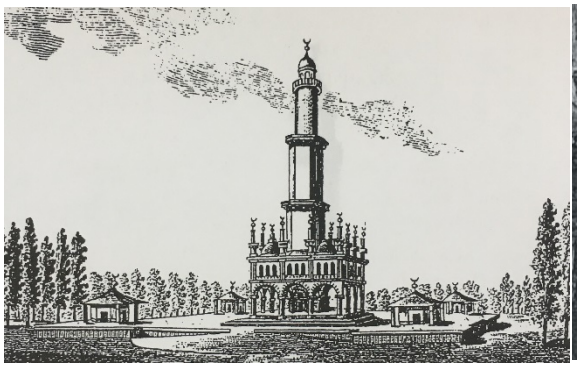

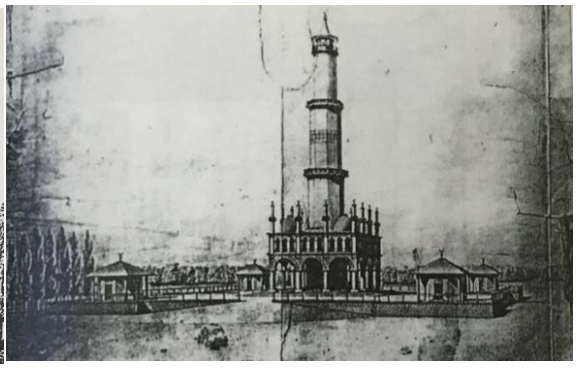

OBR / 03 JOSEF HARDTMUTH, NÁVRH LEDNICKÉHO MINARETU Z ROKU 1797

3.2 ZÁKLADNA

Přízemí stavby je tvořeno loubím, které nese první patro s osmi klenutými sály, které obklopují točité střední schodiště. Nárožní místnosti jsou završeny kopulemi, zatímco zbylé sály jsou završené deštěnou neckovou klenbou, která je typická pro osmanskou architekturu. Dekor přízemí a prvního patra nápadně připomíná stavby osmanských *karavanserájů*. Jedná se

[18] ZATLOUKAL/ KREJČIŘÍK /ZATLOUKAL, 2012, 107
[19] KREJČIŘÍK, 2014, NEPAG
[20] HODEČEK, 2009, 68
[21] DVOŘÁKOVÁ, 2008B, 51

o typ zájezdních hostinců, jenž mívaly v přízemí arkády, kde bylo možné ustájit koně a uskladnit náklad. V prvním patře se pak nacházely hostinské pokoje.

3.3 VĚŽ

Samotná stavba věže se skládá ze tří částí od sebe oddělených ochozy. Střední vřetenovité schodiště má 302 schodů a vede od přízemí až na horní vyhlídku. Dvě spodní patra schodiště jsou osmiboká. Přičemž druhá část věže má o něco menší průměr a působí tak subtilněji. Schodiště dále pokračuje do třetí části, která je nejužší a má kruhový půdorys. Věž se zužuje postupným nenápadným odebíráním hmoty z dříku a tak jednotlivé části nepůsobí odseknuté, ale volně organicky navazují. Spodní dvě vyhlídkové galerie, které se na věži nacházejí, mají kamenicky zdobené ochozy. Nejvyšší vyhlídkový balkon na poslední válcovité části věže má již železné zábradlí. Věž Minaretu je zakončená lucernou s neogotickými okny a helmicovitou kopulí s korouhví ve tvaru tureckého půlměsíce. **[4]** Věž Minaretu je 59,34m vysoká a představuje výraznou dominantu okolí. 22. dubna 1893 došlo ke geodetickému zaměření Minaretu. Od podlahy k půlměsíci zdobící věž Minaretu bylo naměřeno 59,39m, od hladiny rybníka k půlměsíci 62,97m a od podlahy v přízemí k hornímu ochozu 46,48m.

OBR / 04 KOPULE MINARETU S KOROUHVÍ VE TVARU PŮLMĚSÍCE

OBR / 05 VNITŘNÍ INTERIÉR MINARETU

Výška celé stavby od podlahy sklepů pod základnou věže po půlměsíc na kopili měří 68m. Na střeše je rovnoměrně rozestavěno dvanáct štíhlých věžiček, které v našem prostředí připomínají komíny. Podobné rozestavění věží můžeme například zaznamenat na střechách palácového komplexu Topkapi v tureckém Istanbulu. Lednické věže jsou dekorovány prstenci s vytesanými koňskými oháňkami a zakončené zlatými korouhvemi ve tvaru půlměsíce. U těchto korouhví je možná inspirace u osmanských kiosků. Plášť Minaretu byl vybudován z tesaných kamenných kvádrů.

3.4 INTERIÉR

Původní vnitřní vybavení Minaretu se nám bohužel nedochovalo. Někdejší účelové vybavení bylo v druhé polovině 19. století nahrazeno orientálními sbírkovými předměty, dokumentující daleké cesty na Blízký východ.[22] Současná podoba dekoru interiérů pochází z konce 19. století, kdy došlo na Minaretu k celé řadě stavebních úprav. Výzdoba byla s největší pravděpodobností inspirována v té době velice populární příručkou o orientalizujícím umění „*Grammar of Orient*“ z roku 1856, jehož autorem byl Owen Jones. Tato publikace fungovala jako jakýsi vzorník orientálních motivů. Dalším možným inspiračním zdrojem mohl být francouzský průvodce z roku 1854 od Collinota Baumonta.[23] Dnes jsou dvě z místností zdobeny kamennými stoly. Tyto stoly stojí na podstavcích z umělého mramoru a vrchní desky jsou mramorové, bohatě zdobené v technice florentské mozaiky. U desek se jedná o dva různé italské importy z 19. století. [24] **[5]**

3.5 DEKOR STĚN A STROPŮ

Osm sálů prvního patra Minaretu je dekorovaných orientální výzdobou s ornamentálními, florálními prvky, ale také inskripcemi. Symetrické květinové ornamenty se nacházely na stěnách i kopulích a dekor stěn koresponduje s motivy na podlaze.[25] Kopule čtyř nárožních místností svým dekorem věrně imitují osmanskou tradici. Dekor se skládá z kombinace geometrických a rostlinných motivů. Současná podoba pochází z konce 19. století a s největší pravděpodobností byla inspirována některým z tehdejších populárních vzorníků z příruček o orientalizujícím umění. Nejčastěji se jedná o úponkový a hvězdicový ornament a svojí barevností dekor velice věrně odpovídá tureckým vzorům. **[6]** Tyto filigránové dekorativní malby byly vytvořeny kombinovaně za pomocí překreslování šablon a volné malby rukou. Výzdoba v každé z místností byla originální a to v rozvrhu maleb, dekoru i barevnosti. Spodní sokl byl dekorován za pomocí iluzivní lambrie, která lemovala plochy zdí, výplně parapetů a spojovací chodbičky.

---

[22] NOVÁK, 1992, 5–6
[23] HODEČEK, 2009, 76
[24] ČERVINKA, 2017, 295
[25] NOVÁK, 1992, 5

Na rozsáhlé plochy stěn byla nanesena základní podkladová barva, která byla dodatečně orámována složitou ozdobnou bordurou s vegetativními prvky. Omítky kupolí pravděpodobně zdobily dekorativní malby, což se předpokládá na základě dochovaných fragmentů. Plochy fabionů u stropu byly pravděpodobně lemovány štukovými římsami. [26] Stropy jsou dnes bohatě ornamentálně dekorované maureskami a arabskými inskripcemi. Inskripce se nacházejí v kopulích dvou z osmi vnitřních sálů. Kopule jsou dekorovány po obvodu a také ve cvikelech, kde se nachází královsky modré kartuše se zlatým textem. Jen v jedné z místností prvního patra se dochoval dekor tak, jak ho původně zamýšlel Josef Hardtmuth. Na stěnách tohoto sálu se nachází zlaté inskripce v arabštině.

OBR / 06 ORNAMENTÁLNĚ ZDOBENÉ KOPULE A PODLAHY MINARETU

[26] HODEČEK, 2009, 69, 70

3.6 INSKRIPCE

Plochy stěn byly původně pokryty pásy se zlatými inskripcemi v arabštině, které byly zlacené plátkovým zlatem. Jednalo se o útržky koranických textů, které byly přepisovány podle šablony a plnily dekorativní funkci.[27] Jednotlivé texty byly dekorativně orámované. Dnes jsou kopule sálů zdobené dekorativními texty, které se nachází v dlouhých pásech po obvodu celé kopule a v modrých kartuších. **[7]** Texty se v pásech opakují, nejedná se o arabskou kaligrafii, ale o takzvané pseudoiskripce. Jde o typ inskripcí, které pouze imitují arabštinu a nápisy tak nenesou žádnou výpovědní hodnotu. Napodobování kaligrafického ztvárnění arabského písma je velice populární dekorativní prvek. Tímto způsobem jsou na Minaretu dekorovány dvě stropní kopule. V rozích místnosti se nachází vždy dvě kartuše svírající pravý úhel. **[9]** Znaky v těchto kartuších se neopakují a text v každé z kartuší je originální.

OBR / 07 ZLATÉ PSEUDOINSKRIPCE V OBVODOVÉM PÁSU KOPULE A VE CVIKELECH

3.6.1 THULUTH

Jeden z osmi sálů je dekorován podle původního Hardtmuthova záměru. Pro původní dekoraci zvolil architekt sérii inskripcí. Jedná se o arabské citáty z Koránu vyzdvihující mravní zásady. Odkryté inskripce ze středových místností obsahují texty pocházející ze súry *Pátek* a súry *Slunce*.

---

[27] HODEČEK, 2009, 70

Veškeré nápisy v místnosti jsou zlacené a napsané kaligrafickým duktem *thuluth*.[28] Thuluth je typ arabského písma, který přivedl do praxe Ibn Muqlah Shirazi. Nahrazuje předešlé strohé Kufické písmo. Je oblejší a elegantnější. Thuluth v překladu z Arabštiny znamená jedna třetina, neboť písmena s nejmenším průměrem dosahují velikostně do třetiny průměru nejširších písmen. Toto kurzivní písmo bylo populární ve středověku a dekorovaly se s ním mešity.[29] Rekonstrukce textů v lednickém Minaretu nebyly jednoduché, neboť texty byly značně poškozené a špatně čitelné. Jelikož texty súry na sebe pevně kanonicky nenavazují, je jejich rekonstrukce ještě obtížnější. Navíc na lednickém Minaretu jsou súry i chybně zaznamenané.

OBR / 08 ZLATÉ INSKRIPCE NA STĚNĚ NAPROTI OKNŮM

OBR / 09 ZLATÉ INSKRIPCE NA STĚNĚ U DVEŘÍ

Text súry vždy začíná formulí Basmala. Basmala je ustálená fráze: Bi-smi llāhi r-raḥmāni r-raḥīm بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ neboli „Ve jménu Boha milosrdného, slitovného“, kterou začíná každá súra Koránu. Jedinou výjimkou je súra devátá s názvem *Pokání*, ta se však na dekoracích v Lednici neobjevuje.[30] Texty v Lednici však Basmalou nezačínají. Zeď naproti oknům je největší volnou plochou místnosti a byla tak strategicky zvolená jako prostor pro rozsáhlý text. **[8]** Jde o kaligrafickou inskripci šedesáté druhé súry *Pátek*. Súra je zde přepsána v následujícím

[28] DVOŘÁKOVÁ, 2008B, 52

[29] HTTPS://WEB.ARCHIVE.ORG/WEB/20070312014918/HTTP://TRBOARD.ORG/MODULES/MAKALE/MAKALE.PHP?ID=73, VYHLEDÁNO 30. 12. 2017

[30] ALI, LEAMAN, 2008, NEPAG.

pořadí: 1. část 5. verše, 2. část 4. verše, 1. část 4. verše, 5. část 5. verše, 4. část 5. verše, 3. část 5. verše, 2. část. 5. verše atd. Stejně je tomu i u devadesáté první súry *Slunce*, která zdobí kratší boční stěny vedle dveří. **[9]** Ta začíná basmalou a dokonce i svým správným číslem, ale pořadí jednotlivých veršů opět neodpovídá. Nápisy lemující strany oken téměř nelze rozluštit a identifikovat kvůli špatně seřazenému textu. V textech lednického Minaretu jsou rovněž špatně rozmístěné rozety a hvězdice, které se v Koránu používají jako interpunkční znaménka a dělí text po verších a súrách.

3.6.2 Šablony

Nabízí se tedy teorie, že při sestavování dekoru stěn měl Hardtmuth k dispozici texty Koránu nebo minimálně šablony s arabskými texty. Nicméně jejich umístění bylo čistě estetické a texty byly formálně sestaveny tak, aby se ideálně vešly na zeď. Jejich smysl byl až druhotný a nabízí se otázka, zda textům vůbec rozuměl. Takové šablony mohly být vyrobeny přímo na zakázku pro lednický Minaret, případně mohly být do Čech importovány. Z dobových záznamů nemáme žádnou informaci, že by se na dekoraci Minaretu podílel kaligraf cizinec. Je totiž nepravděpodobné, že by se v inskripcích objevovalo tolik chyb, kdyby texty přepisoval kaligraf, který texty Koránu znal a který arabsky rozuměl. Nejpravděpodobněji se tak dá očekávat, že texty byly přepsány někým místním, kdo obsahu vůbec nerozuměl a přepisoval text jako vzor podle předem dané šablony.

3.6.3 Orientalizující dekory v Evropě

Ve srovnání s jinými orientalizujícími stavbami následuje lednický Minaret orientální slohové předlohy relativně přesně a vlivy dobového v kusu jsou jen minimální. Nejčastější v tomto období jsou vlivy rokoka, které můžeme pozorovat u mešity parku Schwetzingen nebo mešity v Postupimi. Zlacené texty Minaretu jsou ovšem lemované květinovými dekorativními bordurami, které se příliš nepodobají orientálním květinovým dekoracím a reflektují dobový evropský vkus. Orientální květinové dekory totiž zpravidla zobrazují místní rostliny. Nejčastěji karafiáty, zvonky, chrpy, tulipány, růže nebo lilie. Tyto květiny se pak také stávají oblíbeným motivem pro orientální kachličky.

3.7 INSKRIPCE NA VNĚJŠÍ FASÁDĚ

Vnější fasáda je také dekorována inskripcemi, které se nachází na vnějším plášti stavby mezi jednotlivými oblouky arkádové soustavy. Inskripce jsou vyryté do obdélníkových kartuší a i v tomto případě se jedná pouze o dekorativní prvek a texty nenesou žádný význam. **[10]** Nicméně vyjma textů v kartuších vnější fasádu zdobí také inskripce, které jsou vyryté přímo v plášti Minaretu. Texty se nacházejí na všech čtyřech stěnách čtvercové podstavy. Na třech volných stěnách jsou vyryty citáty z Koránu a nad dveřmi se nachází tzv. *šaháda (*الشهادة)[31] **[11].** Jedná se o islámské vyznání víry, které patří k pěti pilířům islámu. Tato stěžejní formule funguje jako jakési uvítací krédo do islámské víry. Tomu, kdo *šahádu* pronese, náleží titul *šahíd* („vyznavač“) a je připraven podniknout cestu do ráje.[32] Nad vchodovými dveřmi se nachází nápis: „*La ilaha illa élahú ra Muhammadum rasulu élahi*”, v překladu: „Není boha kromě Alláha a Muhammad je jeho prorok“.[33]

OBR / 10 INSKRIPCE V OBDÉLNÍKOVÝCH KARTUŠÍCH NA VNĚJŠÍM PLÁŠTI MINARETU

[31] DVOŘÁKOVÁ, 2008B, 52–53
[32] KŘIKAVOVÁ, 1990, 98
[33] HODEČEK, 2009, 81

OBR / 11 TEXT ŠAHÁDY NAD STUPEM DO MINARETU

Texty na vnějších stěnách pláště jsou nejenom čitelné, ale také napsané správně. Na pravé straně od vchodu je vyryté souvětí: „Svět zradil své obyvatele, proto se před nimi varuj a věz, že je pro tebe potěšující, že se varuješ. Neseskakuj se sedla v tomto světě, když se chceš vlastnímu neštěstí na cestě vyhnout, nepokoušej jeho poklady, neboť to dobré najdeš jen na onom světě.“ **[12]**

OBR / 12 INSKRIPCE NA PRAVÉ STĚNĚ VNĚJŠÍHO PLÁŠTĚ MINARETU

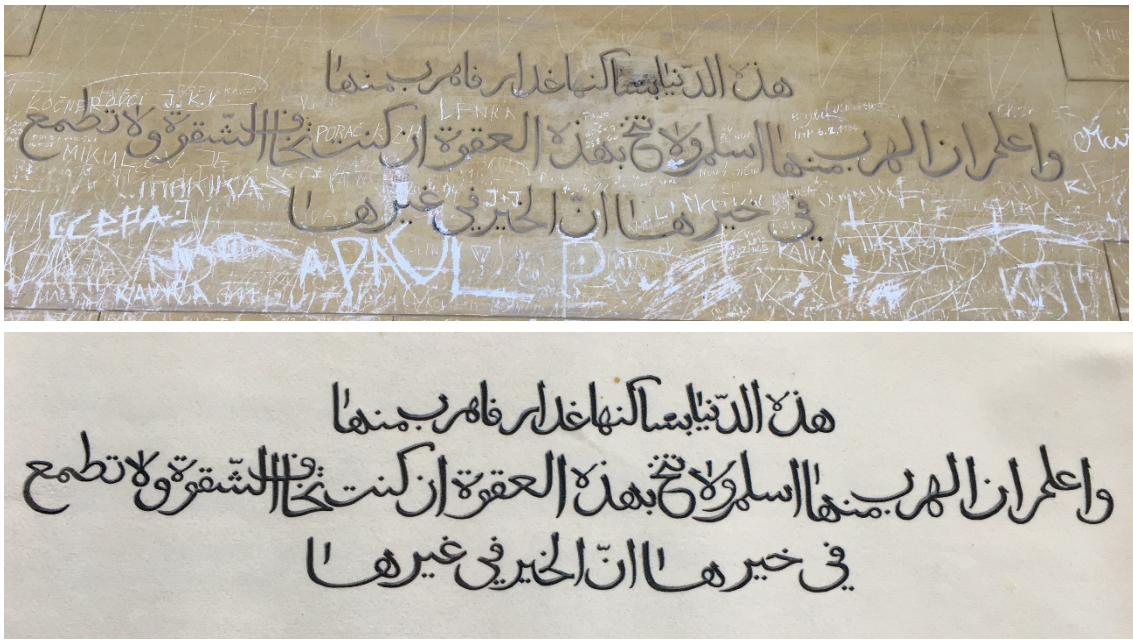

Na zadní severní straně stojí nápis: „Věda je pro lid práci milující to, co malta pro zedníka, a práce tím, co lano u vědra na rumpále pro čerpajícího. Bez malty žádná stavba, bez lana žádná voda pro uhašení žízně. Kdo po dokonalosti toužíš, buď následování hodným a pracovitým.“ **[13]**

OBR / 13 INSKRIPCE NA ZADNÍ STĚNĚ VNĚJŠÍHO PLÁŠTĚ MINARETU

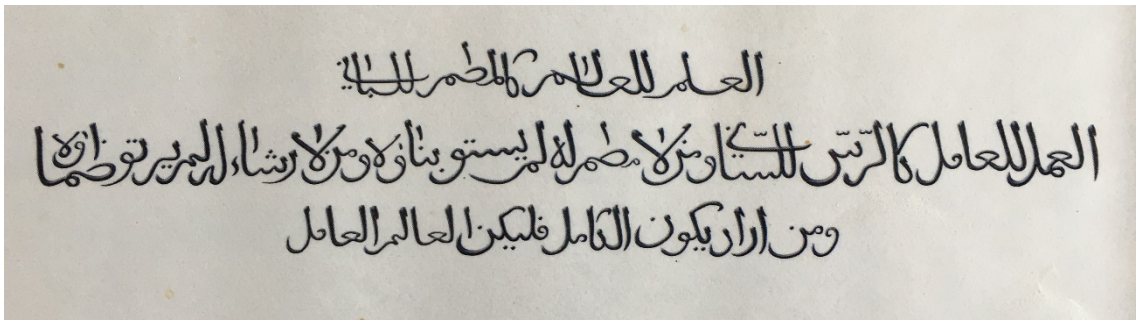

A na levé straně se je vyrytý nápis: „ Když se osud proti tobě staví, ztrácejí lidské plány svojí platnost. Když Bohem seslaný osud člověka stihne, jeho plán přijde vniveč, jeho námaha je marná, ztrácí úsudek o tom, co je mu prospěšné a co ho vede k úspěchu – ztrácí cestu ke spáse a zdaru.“ [34] [35] **[14]** Texty byly v současné době přeloženy odborníky z Náprstkova muzea, ale původně nápisy překreslil a přeložil do němčiny Dr. Andreas Trieb.[36]

OBR / 14 INSKRIPCE NA LEVÉ STĚNĚ VNĚJŠÍHO PLÁŠTĚ MINARETU

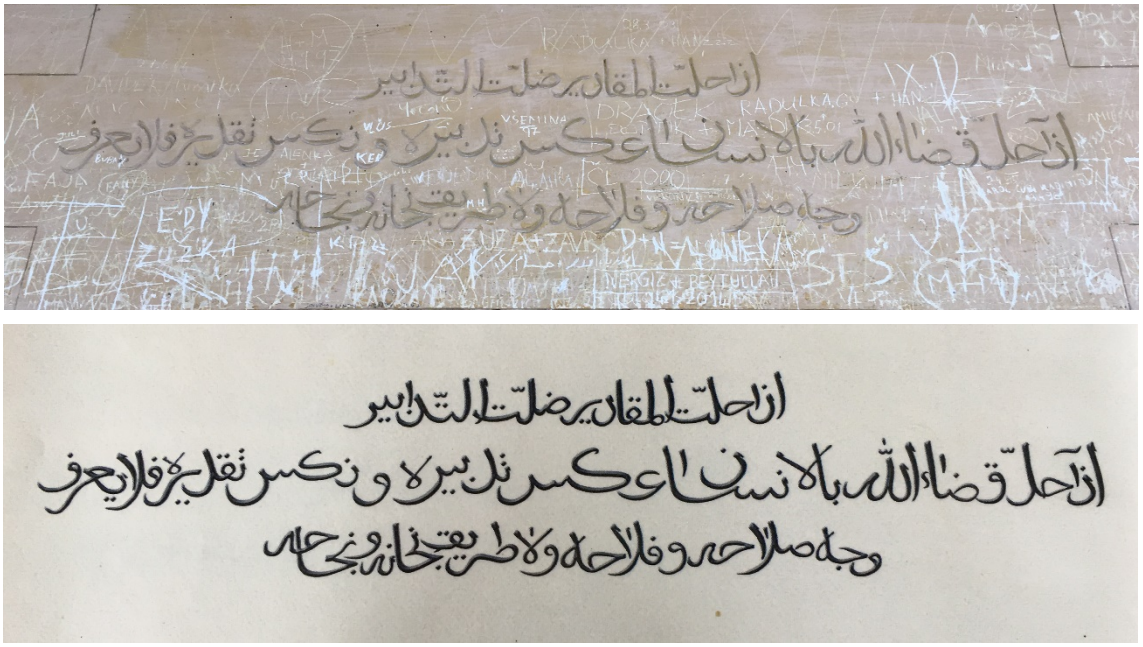

3.8 DEKOR PODLAHY

Stylizované rostlinné motivy se nachází také na podlahových mozaikách z benátského terrazza.[37] **[15]** Benátské terrazzo je typ vícevrstvé podlahy pojené vápnem plněným úlomky vápence a cihly. Poslední vrstva je probarvená a technologicky vychází ze starověkých podlah, které byly tvořené vápennou mazaninou. Pojem Benátské terrazzo se začíná používat a narůstá v oblibě v 15. století. Technika se používá dodnes v různých obdobách.[38] Tyto podlahy byly

[34] ZATLOUKAL/ KREJČIŘÍK /ZATLOUKAL, 2012, 107

[35] ŠIPR, 1971, 9

[36] HTTPS://WWW.ZAMEK-LEDNICE.COM/CS/INFORMACE-PRO-NAVSTEVNIKY/PROHLIDKOVE-OKRUHY/781-MINARET, VYHLEDÁNO 3. 4. 2018

[37] ČERVINKA, 2017, 294

[38] HTTP://WWW.TERRAZZOALLAVENEZIANA.CZ/HISTORIE.HTM, VYHLEDÁNO 5. 4. 2018

zhotoveny nejen u pevných zděných staveb, ale používaly se i u dřevěných domů či jiných méně stabilních konstrukcí. Je možné, že tento typ podlahy, stvořený pro benátské domy stojící na vodě, byl jistou inspirací pro řešení podlah na lednickém Minaretu, který také stojí na nestabilním podloží.[39]

OBR / 15 PODLAHOVÉ MOZAIKY V TECHNICE BENÁTSKÉHO TERRAZZA

3.9 TECHNIKA BENÁTSKÉHO TERRAZZA

Benátské podlahy vznikaly hutněním několika vrstev vápenné maltoviny s přídavkem drcené cihly a vápence se širokou distribucí velikosti zrn. První vrstva byla umístěna na dřevěnou desku. Byla tvořena relativně nesouměrnou směsí, která dosahovala až výšky 25cm.

[39] NOVÁK, 1992, 3–4

Tato směs měla velice hutný vodní součinitel a bylo tak nutné jí průběžně hutnit dřevěnými tolouky a speciálními dlouhými kovovými lopatami. Do této svrchní vrstvy byla seta vápencová drť. Směs byla nadále hutněna, tlučena a válena. Povrchová vrstva byla často barvená a skládaly se do ní kameny ve složitých ornamentech. Po vyzrání pojiva byl povrch broušen, leštěn, napuštěn olejem a voskován. [40] Na podlahách lednického Minaretu se objevují motivy v podobě úponků šlahounů, palmet a rozet. Vzory u mozaiky na podlaze korespondují s výzdobou kopulí. Jediným rozdílem je, že dekorace kupolí je výrazně střídmější.[41] Výzdoba podlah má centrální kompozici. Kameny tvořící mozaiku se drží v barevné škále od černé, zelené, hnědo-červené po žlutou, béžovou a bílou.[42]

[40] ČERVINKA, 2017, 295
[41] DVOŘÁKOVÁ, 2008B, 53
[42] GREGOROVÁ, 2000

4 HISTORIE

4.1 MOŽNÉ INSPIRACE

Kuriózní jsou vůbec okolnosti vzniku stavby. Z velké části se však jedná o legendy, které se snaží vysvětlit přítomnost orientálního minaretu na jižní Moravě. Alois I. z Lichtenštejna uzavřel 24. října 1795 smlouvu, ve které se zavazoval, že v obci postaví nový kostel, radnici a hospodu. Obec se však dostává do sporu s vrchnostenským lichtenštejnským úřadem v Lednici ohledně Blatských pastvin. V přímé návaznosti se pak také začínají komplikovat vztahy mezi knížetem Aloisem I. a jeho poddanými. Celou situaci musí urovnávat dvorní kancelář ve Vídni. Projekt zůstává nedokončený. Stavba mešity, jako pohanského chrámu, byla od knížete Aloise I. vnímána jako provokace a Minaret měl být vybudován v přímé reakci na konflikt jako demonstrace knížecí moci. Tento příběh však s největší pravděpodobností není pravdivý, ale velice dobře ilustruje způsob, jakým byla stavba Minaretu ve své době vnímána.[43] Přesné důvody k vybudování lednického Minaretu jsou tak neznámé a jedná se pouze o spekulace. Nicméně zájem o orientální architekturu nebyl nikterak ojedinělý a existuje hned několik obdobných projektů, ze kterých mohl Hardtmuth čerpat inspiraci.

4.1.1 ROYAL GRADENS V KEW

Hardtmuth se pro stavbu Minaretu inspiroval především u dvou stěžejních zdrojů. Prvním byly Royal Gradens v Kew, které projektoval anglický královský architekt William Chambers. **[16]** Chambers zde v roce 1761 vytvořil osmibokou mešitu s dvěma samostatně stojícími minarety.[44] Stavba byla inspirována tureckými vzory a měla bohatou štukovou výzdobu s motivy palmových listů a arabskými inskripcemi.[45] Chambersova mešita dnes už v parku nestojí.[46] Podoba zahrady v Kew se dostává do širokého povědomí díky bohatě ilustrované knize, kterou Chambers v roce 1763 vydal. Tento, v té době velice módní, typ čínské orientální zahrady byl jednoznačnou inspirací pro řadu sentimentálních staveb v zahradách lednického parku. Podobnosti můžeme pozorovat na plánech a mapách od architekta Karla Rudzcinského a v nákresech od zámeckého zahradníka Ignáce Holleho z posledního desetiletí 18. století,

---

[43] HODEČEK, 2009, 67

[44] ZATLOUKAL/ KREJČIŘÍK /ZATLOUKAL, 2012, 107

[45] HTTPS://WWW.BL.UK/PICTURING-PLACES/ARTICLES/THE-GARDENS-AT-KEW, VYHLEDÁNO 18. 4. 2018

[46] HTTPS://LONDONIST.COM/2016/08/THE-LOST-MOSQUE-OF-KEW-GARDENS, VYHLEDÁNO 18.4. 2018

které dokládají tehdejší podobu lednického areálu.[47] Lednický Minaret se však od Anglické mešity v Kew v mnohém vizuálně liší. Navíc zahrady v Kew jsou primárně koncipované okolo jiné exotické stavby, čínské pagody. Tato pagoda je samostatně stojící a podobně jako lednický Minaret tvoří dominantu okolí.[48] Mešita v zahradách v Kew byla s oblibou zmiňována v příručkách o soudobém zahradním umění. Vyobrazení mešity se objevuje v díle G. L. Le Rouge pojednávajícím o módních čínských zahradách. Dekor zahrady byl silně ovlivněn Chambersovou cestou do Číny mezi lety 1743 a 1749, na základě které v Kew postavil takzvaný *The house of Confucius*. Touto stavbou byl v lednickém areálu inspirován lednický Čínský pavilonek. Podobně se Alois I. inspiroval při stavbě monumentálního Belvederu na Liščím vrchu u Valtic. Tento osmiboký pavilon, ze kterého vybíhají dvě křídla, není inspirovaný ani středověkem, ani antikou či orientem. Jeho podoba však silně připomíná *The Avairy* ze zahrad v Kew. Anglický architekt však pro Kew projektoval také řadu dalších staveb jako Alhambra, oranžérie, zříceninu vítězného oblouku, pagodu, chrámy Slunce a Míru nebo *Temple of Solitude*, které mohly být významnou inspirací pro lednický areál.[49]

OBR / 16 WILLIAM CHAMBERS, MEŠITA V ROYAL GRADENS V KEW

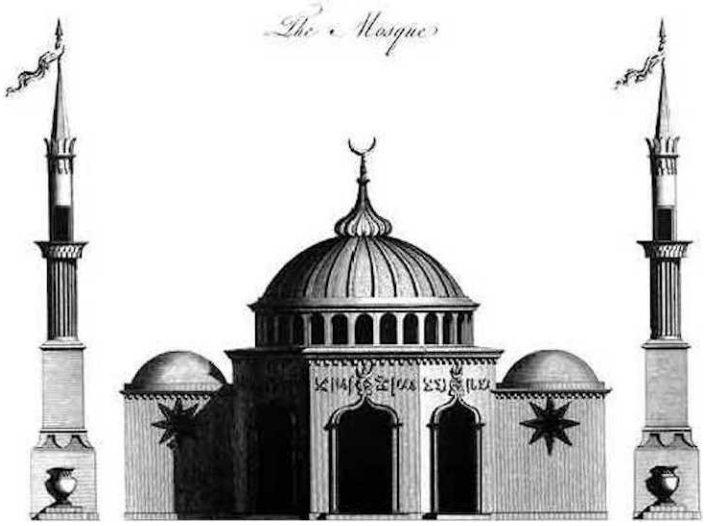

[47] NOVÁK, 1997, 245
[48] KUTHAN, 2014, 75
[49] ZATLOUKAL, 2002, 55

4.1.2 Park ve Schwetzingen

Chambersovou mešitou se také inspiroval Nicolas Pigage při projektování zámecké zahrady ve Schwetzingen.[50] Tyto zahrady se nacházejí v jihozápadní části Německa v oblasti zvané Bádensko-Württembersko hraničící se Švýcarskem a s Francií. [51] Mešita ve Schwetzingen bývá označována jako „Červená mešita“ kvůli barvě své fasády a je asi nejvěrnější kopií Chambersova návrhu.[52] **[17]** Nechal jí mezi roky 1779-1795 vystavit kurfiřt Karl Theodor. Stavba kombinuje celou řadu stylů. Orientální prvky jsou zde naroubované na barokní kopuli a doplněny okny s lomenými oblouky. Stavba má dva minarety a je zdobená zlatými půlměsíci. Interiér Schwetzingenské mešity je výrazně barevně dekorován a je zdobený celou řadou inskripcí, které jsou psané jak v němčině, tak v arabštině. Dekor tak odpovídá tehdejší moderní touze po orientálních a exotických stavbách. Arabské inskripce jsou však z velké části chybně přepsané a mají špatně označené souhlásky a přízvuky.

Obr. 17 Mešita v zámeckém parku Schwetzingen

50 Kuthan, 2014, 78

51 http://www.schloss-schwetzingen.de/, vyhledáno 15. 4. 2018

52 Novák, 1997, 247

K pochybení došlo již při tvorbě, kdy kameník, který měl dekor na starosti, text pouze přepisoval, ale arabsky s největší pravděpodobností nerozuměl.[53] Pigage zde mešitu situuje do takzvaných tureckých zahrad. Park ve Schwetzingen je obdobně jako Lednický areál situovaný do kompozice ve tvaru osmicípé hvězdy s osmicípou hvězdicovou alejí ve středu. Jedná se typ francouzských uhlazených zahrad, které jsou kombinované se sentimentálními stavbami a přírodně krajinářským parkem. Stavebníkem tohoto parku byl Vilém IX. Hessensko-Kasselský. Mešita v Schwetzingen je reprodukována v grafice od Karla Kunze z roku 1792.[54] Jak komplex ve Schwetzingen, tak zahrady v anglickém Kew jsou zmiňovány v té době velice populární *Teorii zahradního umění*, kterou napsal Christian C. L. Hirschfeld. Grafická zobrazení mešit se mimo jiné objevují i v publikaci o módních čínských zahradách od Le Rouge. Hlavním rozdílem mezi stavbou lednického Minaretu a mešitou v parku Schwetzingen nebo mešitu v anglické zahradě Kew je, že v lednickém parku není stěžejní budovou ona mešita. Orientální stavby v Kew podobně jako v parku Schwetzingen nebo v Carském Selu jsou napodobeniny mešit a minarety zde slouží jako doplňující prvky. V lednickém parku mešita v podstatě chybí a dominantní je zde věž Minaretu, která slouží jako rozhledna a podnož, na které lednický Minaret stojí, se za mešitu nepovažuje a ani tak nebyla projektována. V zahradách Schwetzigen působil také Bernard Petri, který silně ovlivnil vzhled lednických zahrad, neboť se podílel na druhé fázi zahradních úprav.[55]

4.1.3 Kostel svatého Karla Boromejského ve Vídni

Dalším inspiračním zdrojem, i když vzdáleným, by mohl být vídeňský kostel svatého Karla Boromejského, který je obklopený dvěma věžemi silně připomínajícími minarety. Hlavní inspirační zdroje pro sloupy kostela svatého Karla Boromejského byl Trajánův sloup a monumentální stavba Hagia Sofia v tureckém Istanbulu.[56] Stavbu projektoval Johann B. Fischer von Erlach, který podobu kostela zvěčnil ve své publikaci z roku 1721 spolu s rytinami jiných projektovaných mešit.[57] Vídeňský kostel svatého Karla Boromejského je kompozičně velice blízký Chambersově mešitě s dvěma minarety v zahradách Kew.[58]

---

[53] http://www.schloss-schwetzingen.de/en/erlebnis-schloss-garten/garten/anlage/the-mosque/, vyhledáno 15.4. 2018

[54] Hodeček, 2009, 63–64

[55] Zatloukal/ Krejčiřík /Zatloukal, 2012, 104

[56] Garnham, 2013, 17

[57] Zatloukal, 2002, 56

[58] Novák, 1997, 247

4.1.4 Desavsko-wörlitzská zahradní říše

Dalším ze vzorů pro tehdejší přestavbu lednického parku byla jednoznačně Desavsko-wörlitzská zahradní říše, jeden z prvních a největších anglických parků v Německu a kontinentální Evropě. Zahrady byly projektované architektem Friedrichem Wilhelmem von Erdmannsdorff na popud Leopolda III. Fridricha Franze vévody von Anhalt-Dessau. Kníže Alois s vévodou Leopoldem III. dokonce spolupracoval a z Anhaltsko-desavského knížectví byly do Lednice v roce 1799 dovezeny severoamerické dřeviny. V Parku ve Wörlitz se také vyučil lednický zahradník Josef Leifka.

4.1.5 Další možné inspirace

Architektonické prvky napodobující orient nejsou v romantických zahradách nikterak ojedinělé. V roce 1794 byla postavena mešita s minaretem ve výmarském parku Schneckenberg, v letech 1782-1785 vzniká mešita v parku zámku Wilhelmshöhe v Kasselu v Německu a v ruském Carském Selu se vyjma jantarové komnaty nachází také mešita s jedním minaretem.[59] Orientální architekturou se inspiroval také Johan Gottfried Grohmann v Lipsku, který se zabýval orientálním sakrálním uměním a v roce 1796 publikoval náčrt Maurského chrámu v Ideenmagazinu. Tato skica se stává velice populární a šíří se Evropou.[60]

4.1.6 Orientalismy

V porovnání s jinými stavbami napodobujícími blízký východ je Lednická „Turecká věž“ relativně slohově čistá. Zvlášť německé orientalismy, jako mešita v zámeckém parku Schwetzingen nebo mešita v Postupimi podléhali dobovému vkusu a často kombinují prvky Blízkého i Dálného Východu s barokními nebo rokokovými částmi. Lednický Minaret si nenese žádné rokokové dekory a tak jeho evropský původ nejmarkantněji prozrazují neogotická okna, která však pravděpodobně měla napodobovat kýlové oblouky.[61]

4.2 Lednický Minaret jako inspirace

V neposlední řadě se lednický Minaret sám stává inspirací. Lednický historizující program a soustava staveb oslavující osvícenské myšlenky. Kombinace symboliky světla, skrytých významů číselných poměrů a inspirace Blízkým východem jsou v té době velice populární.

---

[59] Novák, 1997, 247
[60] Zatloukal/ Krejčiřík /Zatloukal, 2012, 107
[61] Dvořáková, 2008c, 245

Touha objevovat skryté, prozkoumávat vzdálené kultury a cestovat do dob dávno minulých se silně otiskla v nových projektech reprezentativních zahrad. Lednický park je tak významným inspiračním zdrojem pro zahradní architekturu počínajícího 19. století. Podoba lednického parku se šíří díky kolorovaným mědirytinám od Laurenze Janschi a Johana Ziglera, které vznikají kolem roku 1800. Populární se také stávají grafické listy s Minaretem od Johana P.Pilchera, který později pro Liechtensteiny pracoval. [62] Podoba lednického Minaretu se také šířila díky nákresům a mapám od Karla Rudzcinského a zámeckého zahradníka Ignáce Holleho **[18]** z posledního desetiletí 18. století.

OBR / 18 IGNÁC HOLLE, KOLOROVANÝ PLÁN LEDNICKÉHO PARKU, 1799

[62] WILHELM, 1914, 43

5 ZAHRADY

Lednický park se v průběhu časů proměňoval v typ středoevropské osvícenské zahrady označované jako *picturesqe*. Tento typ zahrady snoubí pozdně barokní prvky s moderními geometrickými partiemi. Populární jsou exotické stavby a romantické zahradní prvky podle anglických vzorů. V lednickém parku je znatelná inspirace vídeňským prostředím poslední třetiny 18. století. Převážně malebným zámeckým komplexem Schönbrunnu, který je založený na piranesiovsko-winckelmannovském kultu ruin. Nápad s geometrickou koncepcí zahrady, spočívající v systému hvězdicovitých alejí můžeme pozorovat nejen v Schönbrunnu a v Lednici, ale také například v parcích Isidora Canevaleho. Umístění ostrůvků uprostřed rybníku a topolové stěny jsou jednoznačně inspirovány francouzským prostředím. Stejné inspirace můžeme vidět v Rájci nebo třeba v Kroměříži.[63] Co se týká zbylých staveb lednického parku, Sluneční chrám je jednoznačně inspirovaný Canevaleho Dianiným chrámem v Laxenburgu, kde je stavba také zasazena do oktogonu alejí. Lednický Čínský pavilonek navazoval na příbuznou stavbu v Neuwaldeggu[64] a možná také na Canevaleho orientální stavbu v Laxenburgu či zahradách v anglickém Kew.[65]

[63] ZATLOUKAL, 2002, 53–54
[64] HÁJOS, 1986, 109–144
[65] ZATLOUKAL, 2002, 54

6 LICHTENŠTEJNOVÉ

Lednicko-valtické panství patřilo Lichtenštejnům již od počátku 13. století. V 15. století Lednice sice nesloužila jako oficiální sídlo, ale soustředila se zde hospodářská správa se „stavební kanceláří“, která zasahovala svými projekty do celého lichtenštejnského panství v Rakousku a na jižní i severní Moravě.[66]

6.1 17. STOLETÍ

V 17. století se Valtice stávají oficiální rezidencí a Lednický areál funguje jako jejich letní sídlo. Liechtensteinové areál využívali k zábavě i odpočinku a zvali si sem své hosty.[67] V roce 1660 zde nechává kníže Karel Eusebius vytvořit zahradu ve francouzském stylu. Vzniká tak soustava osmi alejí, které ve tvaru hvězdy vycházejí z centrálního pavilonu. V zahradě byly mimo jiné vodotrysky, řada exotických rostlin nebo oranžérie. Největší atrakcí byla Grotta zdobená umělými krápníky a umělými mušlemi. Kníže Karel Eusebius byl osvícený muž a ve Valticích vybudoval po vzoru Rudolfa II. sbírku umění a kuriozit. Zajímal se o architekturu, divadlo nebo alchymii. Inspirace pro romantické úpravy lednických zahrad jednoznačně čerpal z Itálie, kterou kníže Karel Eusebius několikrát navštívil. [68] Na zámku probíhaly úpravy vedené pod dozorem Jonanna Bernharda Fischera von Erlach, který se po roce 1687 snažil o propojení monumentální architektury spolu s rozsáhlým územím v jejím okolí.[69]

6.2 18. STOLETÍ

V 18. století se významným architektem a ředitelem lednicko-valtických parků stává Isiodor M. A. Canevale. Pod dozorem Canevaleho tak získává Lednický zámek v letech 1766-1772 novou klasicistní tvář.[70] Canevaleho představa však nebyla naplněná, neboť jeho původní projekt označil knížecí úřad za nepraktický.[71] 20. ledna 1786 vydává kníže Alois Josef I. instrukce, podle kterých veškeré domy ve Vídni a volnočasové objekty v Lednicko-valtickém areálu podléhají pod Canevaleho dozor. Canevale se v té době stává dvorním architektem. Kníže Alois Josef I. iniciuje romantické úpravy a zahrada byla přetvořena v silně

---

[66] NOVÁK, 1992, 2
[67] NOVÁK, 1993, 1
[68] NOVÁK, 1997, 244
[69] NOVÁK, 1992, 2–3
[70] KUTHAN, 2014, 75
[71] HODEČEK, 2009, 65

sentimentálním duchu. Canevale z velké části zachovává pravidelný a symetrický ráz zahrady, ale nově přidává také anglickou část zahrad. Staví se také nová Grotta, která je dekorována sousoším Tří Grácií od Johana Martina Fischera.[72] Po Canevaleho smrti pokračují v rekonstrukci zahrady jeho nástupci Josef Meissl starší a zahradní architekt Karel Rudzcinský, kteří se drží Canevaleho původních koncepcí. [73] Po Meislově smrti se stává novým knížecím architektem jeho synovec Josef Hardtmuth, který převezme lednické projekty v roce 1794.[74]

6.3 Kníže Alois I. Josef z Lichtenštejna

Kníže Alois I. v mládí hodně cestoval a procestoval vekou část Evropy včetně Anglie. Inspirace z jeho cest jsou patrné na úpravách lednicko-valtického areálu.[75] I přes doklady o knížecích návštěvách v Anglii, nemáme žádné konkrétní důkazy, že by osobně navštívil parky v Hamptoncourt, Stowe nebo slavné Kew Gardens. Jsou však velice pravděpodobnou inspirací pro lednický park. Dá se předpokládat, že si z Anglie na Moravu dovezl populární Chambersovy knihy o zahradách v Kew.[76] Alois I. vkládá nevšední úsilí do rekonstrukce lednického parku. Vychází z principů barokně klasicistních zahrad s hlavním inspiračním zdrojem ve francouzském Versailles. V Lednici se tento typ navíc mísí s romantickými představami a tak vzniká tehdejší kuriózní podoba zahrad.[77] Stav lednického parku na přelomu 18. století lze doložit na dvou mapách. První z roku 1789 od architekta Karla Rudzinského a druhá z roku 1799 od zámeckého zahradníka Ignáce Holleho.[78] Podle Holleho kolorovaného plánu víme, že byla nově založená západní část parku ohraničena alejemi z kanadských topolů. Tato alej směřovala návštěvníka k Minaretu.[79] Kníže Alois I. se však neinspiroval pouze v Anglii. Jeho dalším důležitým inspiračním zdrojem byla také německá publikace od profesora C. C. L. Hirschfelda *Theorie der Gartenkunst*. Nejdůležitějším německým inspiračním zdrojem pro tehdejší přestavbu byla jednoznačně Desavsko-wörlitzská zahradní říše. V roce 1802 vysílá Alois I. za účelem studia botaniky expedici do Severní Ameriky. Vede jí Josef van der Schott, vrchní zahradník botanické zahrady Vídeňské univerzity. Expedice sídlila v Pensylvánii, odkud podnikali cesty na území států dnešní Virginie, New Yorku a Delaware. Výzkum trval čtyři roky a během této doby dorazilo do Lednice velké množství exotických rostlin. Pro rostliny z této mise byla v prostoru za Minaretem zřízena školka, kde Lichtenštejnové pěstovali exotické sazenice pro export po celé Evropě. Kníže Alois Josef I. chtěl stavět orientální i jinak

---

[72] Novák, 1997, 244
[73] Zatloukal, 2002, 50
[74] Hodeček, 2009, 65
[75] Kuthan, 2014, 76
[76] Novák, 1997, 245
[77] Novák, 1992, 3
[78] Kuthan, 2014, 76
[79] Hodeček, 2009, 65

sentimentální stavby také mimo areál zámeckého parku. V roce 1797 tak vzniká Egyptem inspirovaná stavba Obelisku, který se nachází mezi Lednicí a obcí Přítluky.

OBR / 19 VÝVOJ ZÁMECKÉHO PARKU V LEDNICI V LETECH 1647-1994

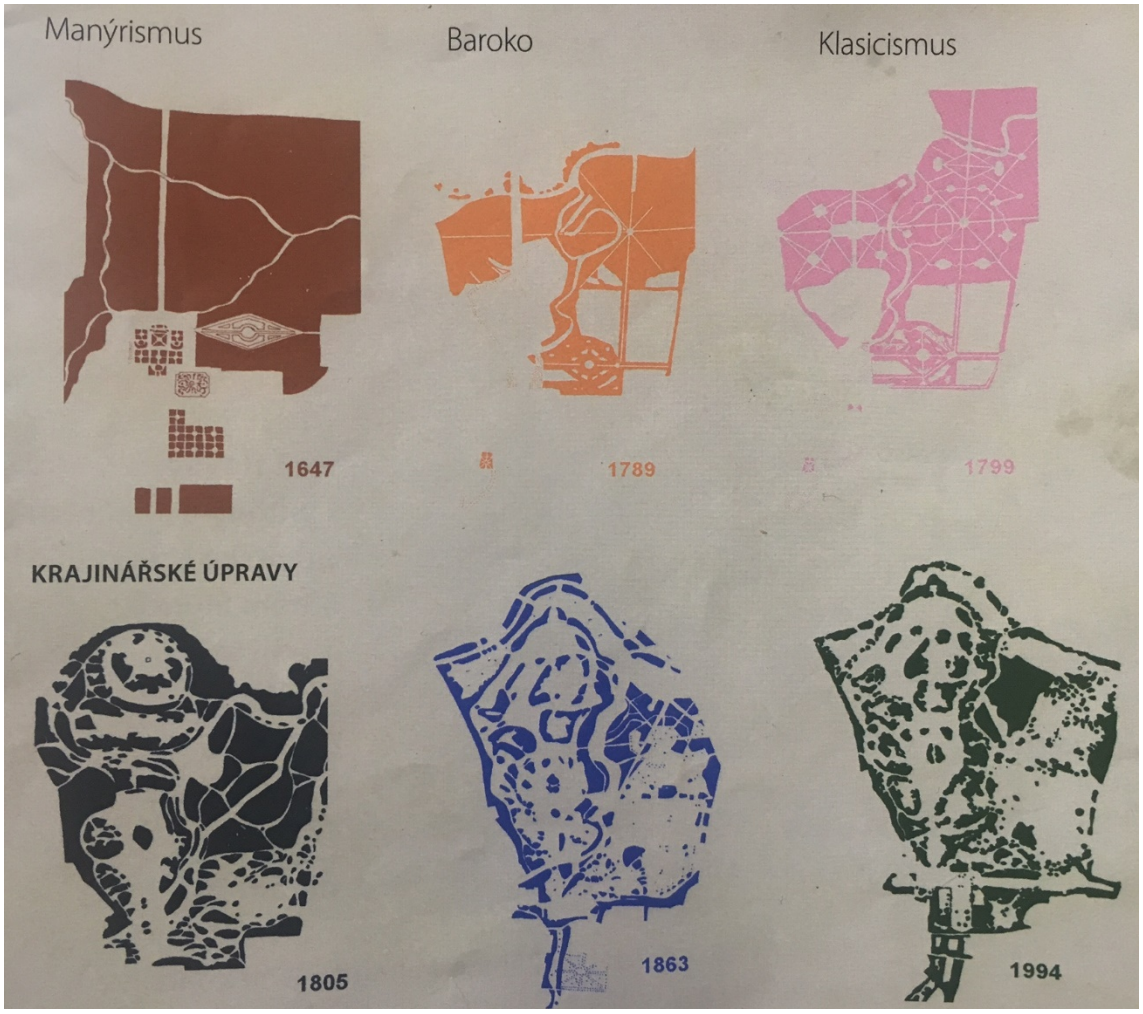

7 JOSEF HARDTMUTH

Josef Hardtmuth byl mimořádnou všestranně nadanou osobností. Zednickému řemeslu se učil u svého strýce Josefa Meissla. Meissl pracoval v lichtenštejnských službách a na některých projektech se setkal také s dvorním architektem Isidorem Canevalem. Po Canevaleho smrti, přebírá jeho funkci právě Josef Meissl. 17. ledna 1789 je Hardtmuth přijat do lichtenštejnských služeb začíná zde pracovat jako kreslič. V roce 1790 se stává knížecím architektem[80] a následně roku 1806 dokonce ředitelem Lichtenštejnského stavebního úřadu pro knížecí državy na pomezí Moravy a Dolních Rakous.[81] Díky Canevalemu je obeznámen s francouzskou neoklasicistní architekturou v Rakousku, která se pro něj stává silným inspiračním zdrojem. Vyjma projektu přestavby lichtenštejnského paláce ve Vídni byla jeho tvorba striktně situovaná na moravských a východočeských panstvích Lichtenštějnů. Hardtmuth se stává knížecím architektem v roce 1790 a v následujících devíti letech přetváří zahradu po vzoru antických, orientálních a středověkých motivů, které jsou typické pro tehdejší populární typ sentimentální zahrady.

7.1 KOH-I-NOR

Hardtmuth byl mimo jiné také úspěšných vynálezcem. Mezi jeho invence patří nový způsob sušení sladu, nové postupy při tvorbě umělého kamene a umělé pemzy. Jeho hlavním vynálezem je však vynález moderní tužky.[82] V roce 1790 zakládá Hardtmuth ve Vídni továrnu na tužky. Továrna byla velice úspěšná a její výroba byla později přesunuta do Českých Budějovic pod značkou KOH-I-NOR, což vychází z perského *Kóhé-núr/*کوه نور, které v překladu znamená „*hora světla*“.[83] Stejný název nese také vzácný indický diamant, který se v roce 1839 stal součástí britských korunovačních klenotů a má odkazovat na kvalitu výrobku.[84] Existují teorie, které spojují Hardtmuthovo nadšení pro orient s názvem značky KOH-I-NOR. Je však pravděpodobné, že Hardtmuth o perském významu slova nevěděl. S největší pravděpodobností chtěl spojit povědomí o svých grafitových tužkách právě se slavným diamantem.

---

[80] NOVÁK, 1997, 245
[81] KUTHAN, 2014, 77
[82] NOVÁK, 1992, 7
[83] ZATLOUKAL, 2002, 57
[84] NOVÁK, 1992, 7

8 PŘESTAVBY LEDNICKÉHO PARKU

Alois I. chce ambiciózně měnit podobu tehdejší lednické zámecké zahrady a chce začínat úpravou vodních toků. Původní Canevaleho návrh, který se v té době snaží realizovat Wasserkunstbaudirektor Pater Hirschko se ukazuje jako příliš složitý a nepraktický. Císařský a vrchní královský stavitel a stavební mistr Josef Überlacher ve Vídni tak vyhotovuje plány nové.[85] Přestavby začínají na přelomu let 1785 a 1786 a během tohoto roku se na realizaci projektu podílelo denně 350 dělníků. Park tak získává novou neotřelou podobu, která kombinuje francouzský geometrický typ zahrady s prvky anglického parku. Pozdně osvícenský koncept zahrady má ztělesňovat kombinaci osvícenské přírodovědy, zájmu o historii a daleké krajiny. Představuje tak reprezentaci tehdejšího moderního myšlení. Hardtmuth jako architekt se proslavil především svým zájmem o historizující objekty. Ať už se jedná o objekty antikizujícího, orientalizujícího či gotického původu. Ve své tvorbě reagoval na tehdejší populární směr francouzské architektury a svérázně je kombinuje se středoevropskými osvícenskými tendencemi. Nepravidelné části anglického parku však jen okrajově doplňují přísně geometrické jádro parku, které je stavěné podle francouzských vzorů. Tyto romantické úpravy byly tak vnímány jako doplňkové k přísně klasicistní podobě parku. Výsledná syntéza je velice specifická a značně unikátní. Lineárně geometrické části aleje lemované kaštany, topoly a lípami byly v ostrém kontrastu s meandrem vodních ploch, táhnoucím se napříč parkem či s obrovskými lučními plochami rozléhající se na kraji zahrad.[86] Hardtmuth mnohonásobně zvětšuje tehdejší barokní zahrady a přináší do Lednice nové moderní prvky. V první etapě následuje Canevaleho princip „sentimentálního parku“ ale později se od původních plánů odklání. Je evidentní, že kníže si Hardtmuthovy spolupráce na lednickém areálu velmi vážil a v té době mu byl vyměřen roční plat 400 zlatých.[87]

8.1 PRVNÍ FÁZE PŘESTAVBY

V první fázi výstavby (1794-1804) Hardtmuth staví Sluneční chrámek, komplex Nových lázní, Čínský letohrádek, Egyptský obelisk nacházející se na cestě z Lednice do Valtic a Minaret. Tyto stavby propojuje autorova záliba v číselných vztazích a poměrech, které mají většinou duchovní až magický význam, ale v Hardtmuthově tvorbě jsou vnímány jako prvky dekorativní a jsou využívány v profánní architektuře.

---

[85] VRÁNOVÁ, 2013, 35
[86] HODEČEK, 2009, 65
[87] KUTHAN, 2014, 77

8.1.1 Chrám Slunce

Hardtmuth nechává zbořit pavilon uprostřed obory, která je v té době označována jako „Lednická hvězda“ a na jeho místě v letech 1794-1795 staví Chrám Slunce, což je předzvěst Hardtmuthových orientálních tendencí. **[20]** Chrám Slunce, též nazývaný jako Templ bohyně Diany, byla okrouhlá kamenná stavba na deseti sloupech, která stála na umělé vyvýšenině v místě, kde se protínaly aleje hvězdicovitého půdorysu. Dnes je na tomto místě louka nazývaná Hubertka. Ke chrámu bylo možné vystoupat po schodišťovém můstku, který měl niku s vestavěnou lavičkou.[88] Stavba měla centrální dispozici typu Monopteros.[89] Chrám Slunce symbolizoval tehdy moderní a populární myšlenky osvícenství. Měl malovanou kopuli, kde hlavní římsa byla zdobená nápisem „*Rerum productori, Entium conservatori*“. Po původním chrámu v parku zůstává rozvržení alejí ve tvaru osmiboké hvězdy.[90] Toto hvězdicovité uspořádání můžeme prvně vidět na mapě panství z roku 1723.[91] Hardtmuth toto rozvržení respektuje a pro zakončení každé z alejí za hranicemi parku navrhuje romantické objekty.[92]

OBR / 20 J. J. Pokorný, Chrám Slunce kolem roku 1805

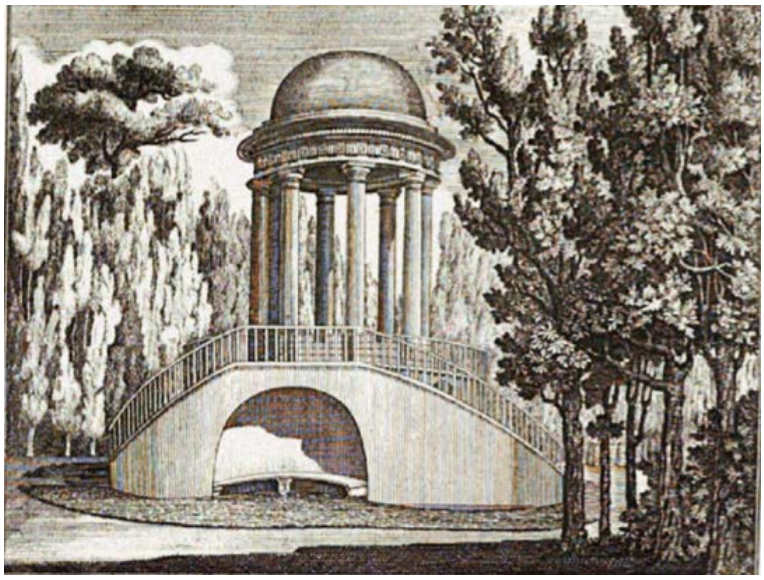

Severní strana končila vysoce klenutým mostem, severovýchodní zříceninou vítězného oblouku, jihovýchodní alej směřovala ke gotické stavbě (Janohrad), jižní k lednickým selským

88 Krejčiřík, 2014, nepag
89 Curl, 2006, 500
90 Novák, 1997, 245
91 Novák, 1993, nepag
92 Hodeček, 2009, 65

usedlostem, jihozápadní alej byla zakončená jízdárnami od Jana Bernarda Fischera von Erlach, na křížení západní aleje to byl obrovský bazén s vodotrysky zvaný „labutí jezero“ a na severozápadní aleji to byla stavba Minaretu. [93] Labutí jezero a stavba Minaretu byly situovány do průhledové osy se zámeckým průčelím.[94] Hardtmuthův Chrám Slunce však dnes již v lednickém parku nestojí. Byl stržen v roce 1838, ale jeho podoba je nám dobře známá z grafických listů. [95]

8.1.2 Čínský pavilonek

Podobným způsobem byla zdokumentována i stavba Čínského pavilonku. Tento honosný pavilon byl vystavěn v roce 1795.[96] Jednalo se o mnohostěnnou stavbu, jejíž vnější stranu v přízemí lemoval dřevěný sloupový ochoz. **[21]** Tato stavba byla jednoznačně inspirována anglickou zahradní architekturou.[97] Čínský pavilonek byl dekorovaný ručně malovanými hedvábnými tapetami, které nechal Alois I. do Lednice přivézt z Čínského pavilonu v Malém Trianonu ze zahrad francouzského Versailles. Vzácné tapety byly z versailleského pavilonu odstraněny v průběhu Velké francouzské revoluce, neboť se obávali, že by se mohly během nepokojů poškodit. Po revoluci se tapety dostávají do Lednice.

---

[93] Novák, 1997, 245
[94] Konečný, 2004, 438
[95] Zatloukal, 2002, 47–52
[96] Krejčiřík, 2014, nepag
[97] Wilhelm, 1990, 51

OBR / 21 ZIEGLER, ČÍNSKÝ PAVILON, KOLEM ROKU 1800

8.1.3 LÁZNĚ

Hardtmuthův komplex Nových lázní stával u takzvaného Růžového rybníka a měl podobu antické brány. **[22]** Dnes se nám po něm dochoval jen fragment schodiště.[98] Stavba působila masivním a strohým dojmem a působila tak jako kontrastní prvek k vzdušné a křehké architektuře Slunečního chrámu a Čínského letohrádku. Uprostřed této stavby byl pravoúhlý otvor lemovaný sloupy z obou stran. Podél těchto sloupů bylo možné po schodišti sejít k vodě. Součástí byl i prostor pro zakotvení gondoly, ze které byla vidět pouze dekorovaná příď. Vrchol stavby uzavírala římsa, na které byl umístěn vzhůru se stupňovitě zužující nástavec. Strohost

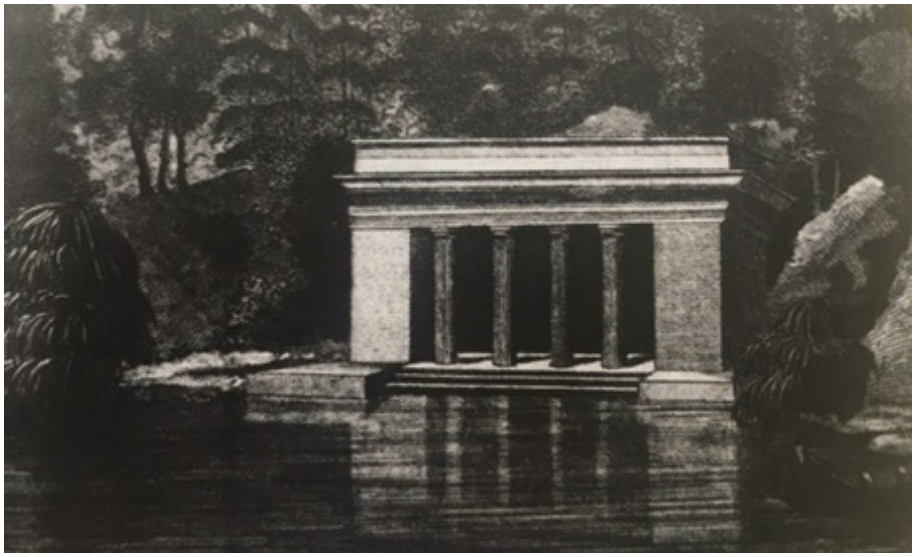

98 KUTHAN, 2014, 78

architektury byla zmírňována dekorativními reliéfy a sérií nik s vázami.[99] Stavba mění svou podobu při novogotické přestavbě zámku. U lázní byla zbourána vrchní část a předěláno schodiště. Podoba Nových lázní je nám známá z obrazu F. Runka z roku 1820.[100]

OBR / 22 KOMPLEX NOVÝCH LÁZNÍ PŘED ROKEM 1812

8.1.4 MINARET

Nejkurióznější stavbou lednického areálu však zůstává Hardtmuthův Minaret, který byl postaven v letech 1797-1802. Podoba Minaretu je nám dobře známá z pohledového situačního plánu, který Hardtmuth načrtl roku 1797.[101] Existovalo také několik dalších projektů na úpravy zahrad a okolí Minaretu. Ještě za vlády Aloise I. pravděpodobně v letech 1803-1804 se objevují návrhy, podle kterých by orientální stavba měla být obklopena zahradou v podobném duchu. Uvažovalo se tak o vyhloubení rybníku ve tvaru půlměsíce, který měl se stavbou Minaretu korespondovat. Tento projekt nebyl nikdy realizován.

Většina objektů, postavených v první fázi přestavby se nám však nedochovala.[102] Zachoval se tak v podstatě jen Minaret a Egyptský obelisk.

8.2 DRUHÁ FÁZE PŘESTAVBY

Druhá fáze rekonstrukce parku byla již pod záštitou knížete Jana I. Josefa, bratra Aloise, který nastupuje v roce 1805 po smrti svého bratra. Josef Hardtmuth zůstává i nadále stavebním ředitelem a park v té době získává nové, moderní, přírodně krajinářské pojetí. Na jeho realizaci pracoval zahradní architekt Bernhard Petri, který v té době navštívil řadu zahrad v Belgii, Holandsku a Anglii.[103] Zároveň v minulosti upravoval také park ve Schwetzingen, kde se nachází mešita s dvěma minarety.[104] Najat byl také zahradník a botanik Heinrich van der Schott, který byl v roce 1828 jmenován hlavním zahradníkem města Vídně.[105] Velikou

---

[99] WILHELM, 1990, 60
[100] KREJČIŘÍK, 2014, NEPAG
[101] KONEČNÝ, 2004, 440
[102] KUTHAN, 2014, 77
[103] NOVÁK, 1997, 246
[104] ZATLOUKAL/ KREJČIŘÍK /ZATLOUKAL, 2012, 104
[105] HTTP://WWW.ARBORETUM.SAV.SK/SK/AKTUALITY/HEINRICH-WILHELM-SCHOTT-1794-1865/, VYHLEDÁNO 30. 12. 2017

inspirací v této době je také příručka od tvůrců anglického parku Humpry Repton z roku 1803 s názvem „*Observations on the Theory and Practice of landscape Gardening*“. Zahrady se začínají rozšiřovat do monumentálních rozměrů. Petrimu se velice chytře podařilo zvýšit terén lednického parku nad úroveň ohrožovanou záplavami Dyje.[106] Nově se zasahuje do koryta řeky a říčních ramen a jsou projektovány nové rybníky a ostrovy. Je vyhlouben rybník o rozloze 29 hektarů a hloubce 1,3 metrů. Získaná zemina byla použita k vymodelování ostrovů a k navýšení terénu v jiné části parku. V této fázi dochází k vyhloubení nového koryta, do kterého bylo svedeno rameno řeky Dyje, aby voda nadále zahrady nepoškozovala. V rámci stavebních úprav dochází v roce 1810 ke zboření spodní terasy s pavilony, které původně obklopovaly Minaret.[107]

8.2.1 Římský akvadukt

Hardtmuth v této fázi také do parku rozmisťuje sérii umělých zřícenin. Začíná umělou ruinou římského akvaduktu. Akvadukt je jedna mála staveb, které jsou i dnes stále v parku k vidění. **[23]** Byl postaven v roce 1806 a skutečně jím protékala voda, která na okraji ztékala dolů jako vodopád. Nad stavbou se nacházela obrovská nádrž, do které se čerpala voda, která se při příchodu návštěvníků jednorázově vypustila.[108] Akvadukt je 36,45m dlouhý a 1,9m široký a vyrůstá z umělé vyvýšeniny. Stavba má imitovat antickou ruinu a proto je zakončená divoce rozmetanými kameny, které mají imitovat archeologické vykopávky. Na zadní část akvaduktu

[106] Novák, 1997, 246
[107] Hodeček, 2009, 70–71
[108] Krejčiřík, 2014, nepag.

dnes navazuje umělá jeskyně zvaná Peklo, která byla později dostavena. Součástí jeskyně Peklo je také náhrobní deska imaginárního hrobu.[109]

OBR / 23 JOHAN JAKOB WAGNER, NÁVRH AKVADUKTU

8.2.2 JANOHRAD

Hardtmuth v roce 1806 buduje lovecký zámeček a v letech 1807-1810 staví neogotickou zříceninu Janohradu, který byl pojmenovaný podle Jana I. Josefa, knížete z Lichtenštejna.[110] **[24]** Janohrad byl postaven na konci východní aleje lednické hvězdy. Stavba byla zadávána za vlády knížete Aloise I., nicméně se za jeho života nestihla dostavit a tak jí v méně ambiciózní podobě dokončuje jeho bratr Jan Josef I. Stavba má čtyři křídla a rozsáhlé vnitřní nádvoří se

[109] ZATLOUKAL/ KREJČIŘÍK /ZATLOUKAL, 2013, 62
[110] NOVÁK/KULICH/DVOŘÁKOVÁ, 2002, 14

třemi branami a čtveřicí věží. Janohrad sloužil jako shromaždiště panstva při lovech a byl inspirovaný gotickými romány.[111]

OBR / 24 JANŮV HRAD V LEDNICKÉM PARKU

8.2.3 CHRÁM MŮZ

Nová výstavba pokračuje chrámem Můz (1807-1808), který byl vybudován na konci lednické oranžerie a jeho podoba je nám známá z obrazu F. Runka z roku 1820. Na tomto vyobrazení jsou vyjma chrámu vidět také Nové lázně a sousoší Tří Grácií na ostrůvku. Chrám stál na vyvýšenině a vystupovalo se k němu po schodech lemovaných alejí stromů. Budova byla zbořena při výstavbě palmového skleníku. Naštěstí byla během demolice zachráněna sochařská výzdoba, která byla následně přenesena do nově postaveného chrámu Tří Grácií. Zachován byl také reliéf s vyobrazením Apollona, který byl přenesen do Apollonova chrámu.

8.2.4 DALŠÍ PROJEKTY

Hardtmuth dále pokračuje stavbou nových projektů v okolí Valtic. Inspirovaný Konstantinovým obloukem v Římě tvoří Dianin chrám (1810-1812) a ve stejné době vzniká také antikizující kolonáda na Rajstně (1810-1813). V okolí Břeclavského panství vystavěl

---

[111] ZATLOUKAL/ KREJČIŘÍK /ZATLOUKAL, 2013, 66

lovecké zámečky Pohansko (1810-1812) a Lány (1810-183) a v prostoru mezi Lednickým a Valtickým areálem na konci lednické oranžerie projektuje hospodářský Nový Dvůr (1809-1810), u kterého není známo, jestli stavbu navrhl či pouze rekonstruoval. Jižně od Břeclavi projektuje Památník otci a bratřím (1810-1812) a u Valtic navrhuje Egyptem inspirovanou stavbu Obelisku (1811). **[25]** Většinu těchto taveb však nemohl Hardtmuth dokončit a tak se na nich podílí také Josef Kornhäusel. Kornhäusel dokončuje stavbu Památníku otci a bratřím (zvaný Kolonáda) a zámeček ve tvaru vítězného oblouku. V letech 1814-1815 rozšířil Lednický Zámek o zahradní křídlo, v následujícím roce dokončil Rybniční zámeček a roku 1818 vzniká Apollonův chrám. V roce 1812 se novým architektem stává Franz Engel, který dostavuje Apollonův chrám a přistavuje rotundu k Hardtmuthovu Novému dvoru. V roce 1824 projektuje Chrám Tří Grácií. Poslední stavba, která v lednickém areálu vzniká, je kaple sv. Huberta v Bořím lese, vybudovaná na základě návrhů Georga Wingelmüllera. Tyto zásahy byly iniciovány knížetem Aloisem Josefem II., synem knížete Jana I. Josefa. Alois Josef II. ve velmi mladém věku procestoval Anglii a Skotsko, kde se inspiroval romantickou architekturou. Na svých cestách se také seznámil s anglickým architektem P.H. Desvignesem, jehož později v roce 1841 pověřil přestavbou Lednického Zámku. [112]

OBR / 25 OBELISK U LEDNICE

[112] NOVÁK, 1997, 245–247

9 SYMBOLIKA

Stavba Minaretu je obklopena řadou zednářských symbolů. Chrám Slunce byl umístěn do středu hvězdicové aleje, špička Obelisku je zdobená šesticípou hvězdou a všechny věže Minaretu jsou zakončené orientálním půlměsícem. **[26]** Soubor těchto staveb odkazuje k symbolice světla. Minaret je také jasnou reprezentací Hardtmuthovy záliby ve skrytých významech číselné symboliky. Ve své architektuře Hardtmuth s oblibou používá opakující se číselné poměry. Převážně čísla osm a tři. Jedná se tak o nekončící aritmetické a geometrické hříčky. Například osm alejí lednického parku se schází u osmibokého chrámku. Obdiv pro číslo osm se objevuje napříč historií od řeckých gnostiků přes židovské ezoteriky až ke křesťanským mystikům. Osmička byla považována za číslo vyjadřující spravedlnost a rovnováhu. Typologicky také odkazovala k oktogonu křesťanských baptisterií.[113] Stavba Minaretu byla také s největší pravděpodobností projektována jako Elysium[114] a odborníci zde nalézají paralely k Mozartově kouzelné flétně. Mozartovo dílo je alegorií humanity a děj je zasazený do pohádkového a kultického světa orientálního Egypta, kterému dominuje Chrám rozumu-Chrám moudrosti-hrám přírody. Tato obliba vychází z touhy popsat a pochopit tehdejší existující svět za pomocí číselných poměrů. Hardtmuth tíhl k hermeneutice, ale cizí mu nebyly ani myšlenky scientismu nebo platonské představy o vesmírném řádu.[115] V období osvícenství je množné nově sledovat narůstající zájem o orientalizující architekturu a o východní myšlení.[116]

OBR / 26 ŠESTICÍPÁ HVĚZDA NA VRCHOLU OBELISKU A PŮLMĚSÍCE ZAKONČUJÍCÍ VĚŽIČKY MINARETU

113 ZATLOUKAL, 2002, 57
114 MÍSTO BLAŽENOSTI
115 ZATLOUKAL/ KREJČIŘÍK /ZATLOUKAL, 2012, 107
116 ZATLOUKAL, 2002, 55

10 HISTORIE STAVEBNÍCH ÚPRAV MINARETU

Minaret od doby svého vzniku prošel celou řadou úprav. K drobným úpravám dochází ještě pod záštitou Josefa Hardtmutha v letech 1812, kdy probíhají natěračské práce na plechových krytinách střech a veškeré střechy a kupole byly natřeny měděnou barvou. První významnější úpravy od dob Josefa Hardtmutha probíhají v letech 1836, kdy je potřeba kompletně vyměnit měděné krytiny na Minaretu. Stavby se ujímá architekt Joseph Poppelack.[117]

10.1 REKONSTRUKCE V LETECH 1843- 1849

K výraznějším stavebním úpravám docházelo v letech 1843-1847, kdy vlivem vlhkosti a zatékání došlo k poškození vnitřní výzdoby. V roce 1843 dochází k očištění podlahy, což je informace, která je nám známá z dochovaných vyúčtování.[118] Pod vedením políra Antonína Lamela dochází k vysazení veškerých oken, byly zhotoveny nové parapety, vybudovány nové římsy, instalovány kovové římsy proti krupobití a v okolí kopule byly instalovány odvodňovací drážky. V interiéru dochází k rekonstrukci tří pokojů, kde byly odstraněny stropní štuky a výmalba postranních zdí. Stropy byly opatřeny vápenným monochromním nátěrem světle šedé nebo bílé barvy a stěny získávají novou vápennou malbu v odstínech šedé, bílé nebo světle okrové. Pro zaručení přilnavosti nové výmalby a správnému propojení tenké vrstvy štuku s podkladem, byla původní vrstva cenné výmalby s orientálním dekorem *napekována*, což je proces při kterém došlo k silnému poškození původní výmalby. Dále byly zazděny obdélníkové průchody mezi místnostmi.[119] Během této rekonstrukce došlo k očištění podlahové mozaiky, která byla vyčištěna, vyleštěna a pokryta speciální politurou. Prováděny byly také kamenické práce na nápisovém poli.[120] U vstupních dveří byla v roce 1844 osazena nová kamenná deska. Další čištění podlah probíhalo v roce 1847 a v roce 1849 byla pro Minaret vyrobena nová obkladová deska.[121]

---

[117] HODEČEK, 2009, 70
[118] HODEČEK, 2007, 9–20
[119] HODEČEK, 2009, 70–73
[120] PRAVDĚPODOBNĚ V PROSTORU U VSTUPNÍCH DVEŘÍ
[121] HODEČEK, 2007, 9–20

10.2 REKONSTRUKCE V ROCE 1868

V roce 1868 dochází k opětovným úpravám malířské výzdoby interiéru, které má na starosti Josef Geyling z Vídně. Na počátku úprav dochází k očištění štukové výzdoby, krovů, oken, dveří, podlah a krytin. Cílem těchto prací bylo Minaretu navrátit jeho původní orientální výzdobu. Nově byly vymalovány plochy stropů, dřevěného profilovaného obložení stropů a fabionů. Nově byly také dekorovány kopule čtyř místností, které byly dekorovány složitou ornamentální výzdobou, která byla inspirována osmanskou tradicí. Výzdoba obsahovala florální i geometrické barevné vzory a rozsáhlé pseudoinskripce. Inskripce jsou zlacené v modrých kartuších a jejich význam je pouze dekorativní.[122] Tento dekor je dodnes na Minaretu k vidění. Výzdoba byla s největší pravděpodobností inspirována v té době velice populární příručkou o orientalizujícím umění „*Grammar of Orient*" z roku 1856, jejímž autorem byl Owen Jones. Dalším možným inspiračním zdrojem mohl být průvodce z roku 1854 od Collinota Baumonta.[123] Z neznámého důvodu během této úpravy nebylo zasahováno do výmalby stěn. Dá se předpokládat, že výmalba byla ponechána strohá, aby rušivě nekontrastovala s vystavovanými exponáty. V té době byli na Minaretu k vidění rozsáhlé sbírky loveckých trofejí a suvenýrů z dalekých cest. Tyto exponáty byly odstraněny až ve 20. století.

10.3 REKONSTRUKCE V ROCE 1874

Stavební úpravy pokračují v roce 1874, kdy dochází k opravě omítky na fasádě. Stará omítka u osmi oken na věži a na vnitřní ploše kopulí byla osekána a její chybějící části byly doplněny. Nejpoškozenější byly omítky mezi vstupem do Minaretu a schodištěm. K tomuto rozsáhlému poškození došlo vlivem častého otevírání a zavírání stupních dveří. Tyto úpravy probíhaly pod vedením architekta Bonka. Kameníci také zrekonstruovali kamenné desky nacházející se na jednotlivých galeriích. Aby se předešlo budoucímu poškození, byly na Minaret instalovány odtokové roury a chrliče vody. Dále byly prováděny klempířské práce, během kterých byly opraveny okenní parapety a římsy. Dalším klempířským zásahem bylo zhotovení a instalace nového půlměsíce na vrchol věže, jako náhrada za starý, který byl stržen vichřicí. Dále proběhla kompletní výměna oken a dveří. Veliký důraz byl kladen na dveře vedoucí na ochoz, které musely dlouhodobě odolávat nepříznivým povětrnostním podmínkám. Podle vyúčtování z Lichtenštejnské ústřední účtárny v Bučovicích přesně víme, kolik peněz bylo vynaloženo na jednotlivé části úprav. Zároveň se z dokumentů dá rekonstruovat, že i přes veliký počáteční kapitál, který měli Liechtensteinové k dispozici, byly výdaje pečlivě naplánovány a z důvodu finanční úspory byla snaha některé materiály recyklovat. V neposlední řadě se

[122] HODEČEK, 2009, 72–76
[123] DVOŘÁKOVÁ, 2008B, 52

z vyúčtování dají dohledat, přesná jména řemeslníků, kteří na Minaretu pracovali. Tyto informace nám pomáhají rekonstruovat, pořadí jednotlivých stavebních úprav.

10.4 POŠKOZENÍ POVODNĚMI

V létě roku 1879 došlo po vydatných deštích k rozvodnění řeky Dyje. Voda se vyplavila z koryta a zaplavila pozemky okolo Minaretu, což mělo neblahé dopady na podloží stavby, které se kvůli zvýšené vodě stalo nestabilním.[124] Další povodeň zasáhla Minaret v roce 1941, kdy však nedošlo k vážnějšímu poškození.[125]

10.5 REKONSTRUKCE PROBÍHAJÍCÍ VE 20. STOLETÍ

Z období první světové války ani z meziválečného období nemáme o Minaretu mnoho zmínek. Ke konci druhé světové války došlo k silnému výbuchu v blízkosti Minaretu. Z oficiálního vyjádření stavební oddělení bývalého Lichtenštejnského ústředního ředitelství v Olomouci z roku 1945 vyplývá, že Minaret neutrpěl žádnou škodu. Ve skutečnosti však došlo k vysklení několika oken v následku detonace a k poškození sloupu pod kupolí na horní galerii. Další rekonstrukce probíhají v letech 1947-1948. K úpravám se vyjádřil ing. arch. Břetislav Štorm, který nedoporučil plánované úpravy pískovcových stěn za použití betonu a povrchové vrstvy umělého kamene. Z tohoto období nemáme žádné zmínky o úpravách podlahových krytin. V letech 1961-1962 byly na Minaretu prováděny malířské a restaurátorské práce pod záštitou Ústředí uměleckých řemesel v Brně. Úpravy zahrnují doplnění, konzervování a pozlacení všech osmi místností.[126] V roce 1973 byl do Minaretu instalován orientální nábytek z depozitáře Muzea města Brna.

10.5.1 VANDALSTVÍ

Záznamy z roku 1958 poukazují na to, že vnitřní i vnější omítky Minaretu jsou poškozené a poškrábané a jsou do nich vyryty nápisy, které za sebou nechávají návštěvníci. Dále došlo k rozsáhlému poškození vnitřní výmalby v sálech v prvním patře, která se odlupovala spolu s podkladovým tmelem. Na popud památkářů proběhla v roce 1961 oprava a rekonstrukce malířské výzdoby. Návštěvníci však vnější fasádu poškozují vyrýváním a psaním jmen i nadále. Nejvíce poničený je vnější plášť a obvodové stěny schodiště. Památkáři se k situaci vyjádřili s tím, že příčiny poškození jsou všem známé, ale momentálně není možné Minaret

[124] HODEČEK, 2009, 69–80
[125] LUCKÝ, 1997, 58
[126] HODEČEK, 2007, 9–20

návštěvníkům uzavřít. K Minaretu je v reakci na to umístěna výstražná cedule a stanovena pokuta za vandalství. S vandalstvím se správa Minaretu potýká dodnes.

10.5.2 Rekonstrukce spojené s filmovou produkcí

V roce 1973 probíhalo v Minaretu krátké natáčení Československá televize Bratislava. V rámci natáčení dochází pod dohledem památkářů k rekonstrukci výmalby ve dvou místnostech, při které byla použita „stejná technika a stejný postup" jako u zbytku původní výmalby. V roce 1984 byl na Minaretu natáčen další filmový snímek s názvem Falešný princ. I v tomto případě se památkáři domluvili se SFT Bratislava na restaurování vnitřní výmalby. Stavební team pod vedením pana Gračice obnovil poničené omítky a vymaloval všechny stěny v prvním patře až do výše dřevěného obložení stropu. Byla odstraněna vrchní latexová vrstva s horní štukovou vrstvou omítky. Stěny byly očištěny a byla na ně znovu nanesena jemná vrstva štukové omítky. Po skončení natáčení byla obnovena původní barevnost stěn tak, aby korespondovala s výmalbou stropů. Během natáčení však došlo vinnou filmového štábu k poškození mramorových desek stolů. Dále došlo k neodbornému provedení skleněné výplně oken. Okna byla nepřesně vyřezána a špatně zatmelená. Během natáčení také došlo k poškození profilovaného ostění průchodu mezi jednotlivými sály Minaretu.

10.5.3 Úpravy v letech 1988-1989

V roce 1988 dochází k neúspěšnému zásahu do statiky Minaretu. Na jaře 1986 doporučuje Státní ústav památkové péče neprodlenou stabilizaci objektu. V roce 1987 byl vypracován projekt, který se stavbu snažil zpevnit za pomoci železobetonových prvků. Betonová deska spolu s miktopiloty měla tvořit nový pevnější monolitický základ. Na Minaretu byly zbourány dělící příčky s dveřními otvory, které byly dostaveny a neodpovídaly původnímu Hardtmuthovu návrhu. Dále byla snížena úroveň podlahy prvního podzemí, aby mohl být instalován roznášecí rošt stabilizující celou stavbu. Stavební úpravy prováděl Ingstav Kojetín, Stavoinvest Brno a PS Břeclav. Na základě statistických měření byly dne 3. listopadu 1988 do země zapuštěny svislé a šikmé mikropiloty. Úpravy musely probíhat postupně, aby nedošlo k dalšímu poškození na statice. Na přelomu 80. a 90. let bylo osazeno celkem 252 mikropilot.[127]

10.5.4 Úpravy v 90. létech

V roce 1992 byly opraveny vnitřní omítky a současně došlo k natření a očištění zábradlí a kopule. Ve stejné době dochází k vyrovnání terénu v okolí Minaretu. V roce 1996 byl vyhotoven statický posudek, z kterého vyplynulo, že stavba je v nevyhovujícím stavu a je nutná

---

[127] Hodeček, 2009, 81–83

její stabilizace. Byla navržena úprava stávající soustavy 252 mikropilotů s cílem vytvořit homogenní celek za pomocí nové základové desky. V roce 1997 byl projekčním ateliérem ATLAS vytvořen projekt, který měl zajistit statiku spodní část stavby. Ministerstvo kultury České republiky plánovaný projekt schválilo, ale stanovuje si řadu podmínek. Požadovalo zachování stávajících omítek na stěnách suterénu. Požaduje, aby ocelové pruty byly do suterénu vneseny otvory ve vnějších schodišťových stupních, a vyžaduje zazdění původních odvětrávacích otvorů ze suterénu. Na základě zpráv z roku 1998 víme, že stav statiky Minaretu byl kritický. Protože byla geodetická měření v minulosti značně zanedbávána, ministerstvo nově požaduje, aby byl stav Minaretu dokumentován každé dva měsíce. Statické zabezpečení bylo dokončeno v roce 1999. V této době byly prostory osmi sálů v prvním patře stále ještě volně přístupné veřejnosti. Přímým důsledkem byly poškozené, popsané a poškrábané stěny, chybějící dílky mozaiky a poškozené mramorové desky stolů, do kterých byla návštěvníky vyryta řada nápisů.[128]

10.6 Úpravy v letech 2000-2013

V roce 2000 dochází k restaurování inkrustovaných mramorových desek dvou stolů, které byly výrazně poškozeny návštěvníky Minaretu. Ve stejném roce se začíná realizovat rekonstrukce podlahových krytin. Tyto úpravy zaštiťovala vyšší odborná škola restaurování a konzervačních technik v Litomyšli o. p. s. pod vedením Mgr. Jindřicha Polotci. V prvním patře Minaretu byla vyzvednuta podlaha a ve snaze usnadnit budoucí transport, se restaurátoři rozhodli rozměrnou mozaiku rozřezat na čtvercové díly a převézt je do ateliéru. Tento zásah byl nesmírně invazivní. Rozřezání na čtverce a obdélníky sice usnadnilo transport, ale nevratně poškodilo vekou část motivů. V ateliéru byl upraven rub dlaždic a jednotlivé díly byly vloženy do betonářských armovacíh sítí. Mezitím na Minaretu dochází ke statickému zajištění horní části stavby za pomocí železobetonové desky. Dlaždice byly několik let uschované ve skladu a následně znovu usazeny na Minaret v roce 2003. Díly byly uloženy na železobetonovou podložku do vápenocementového štuku. Poškozené části podlahy byly provizorně zatmeleny vápenným štukem s přídavkem antuky. Podlahy byly v návaznosti na to zakryty ochrannými deskami s textilním podložením.[129] Při prováděných rekonstrukcích dochází v roce 2001 k odstranění papírových zástěn, při kterých byly odhaleny původní arabské inskripce, které dekorovaly stěny Minaretu. Byla provedena fotodokumentace nalezených inskripcí a texty byly přeloženy odborníky z Náprstkova Muzea. V roce 2003 dochází k restaurování vnějších omítek a ke klempířským a truhlářským zásahům. Zároveň dochází k rekonstrukci mozaikových

---

128 https://brno.idnes.cz/minaret-lednice-mozaika-otevreni-dqp-/brno-zpravy.aspx?c=A170118_2299713_brno-zpravy_krut, vyhledáno 20. 4. 2018

129 Červinka 2017, 295–299

podlah v saloncích, k restaurování výmalby stropů a stěn, k úpravě dlažby a schodů a k úpravám venkovního terénu.[130] V roce 2007 začínají generální úpravy Minaretu financované Ministerstvem kultury České republiky.[131] V roce 2013 se pokračovalo opravami střech, dřevěných konstrukcí, oken a vstupních dveří. Statika celé stavby je nadále monitorována.

10.7 Úpravy v letech 2014-2018

Rekonstrukce pokračují v roce 2014, kdy se opravuje výmalba vnitřních stěn v sálech prvního patra. Restaurátoři pod vedením Pavla Kučery museli především zajistit odlupující se omítku a vrátit barvu ornamentům a inskripcím, které zdobí stropy a kopule. Ornamentální dekory jsou z části ručně malované, což značně komplikovalo restaurátorské práce. Na výmalbách se restaurovalo zlacení a doplnily se i chybějící drahokamy. Proběhla oprava řezbářských prací a zároveň byly sály nově vymalovány. [132] Při rekonstrukci se zjistilo poškození několika trámů a čtyři z nich musely být v průběhu úprav vyměněny. V neposlední řadě došlo k restaurování podlahové mozaiky, která byla ve velice špatném technickém stavu. Některé části byly uvolněné a kývaly se. Vrstvy malty, které sloužily jako pojivo mezi betonovou dlaždicí a originální podlahou, se drolily a byly nedostatečně přilnavé k sousedním vrstvám podlahy. Originální vrstva benátského terraza byla také silně poškozena. Nejvíce jí ublížily podélné řezy provedené během restaurátorských zásahů v roce 2003. Jednotlivé dlaždice byly poškozené, zdeformované a navíc na sebe kvůli nepravidelným a uvolněným okrajům plynule nenavazovaly. Povrch podlahy byl značně nerovný a vzor nebyl jednolitý. Podlaha obsahovala množství trhlin, které byly důsledkem statických poruch. Nejponičenější byla podlaha v prostoru mezi dveřmi, kde byl podklad prošlapán až na ložnou maltu. Podlaha byla také poškozena plísněmi či skvrnami od omítky a vápna.[133]

10.7.1 Možné varianty úprav podlahové mozaiky

Při plánování restaurátorských zásahů bylo nutné vnímat objekt nejen z památkářského hlediska, ale také z hlediska výtvarného. Velká pozornost byla věnována technickému stavu

---

130 Červinka 2017, 295–299

131 http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/2008843-mravenci-prace-konci-restauratori-doskladali-mozaiku-v-lednickem-minaretu, vyhledáno 20. 4. 2018

132 https://www.irozhlas.cz/kultura_vytvarne-umeni/pamatkari-vraceji-zasly-lesk-vnitrni-vyzdobe-lednickeho-minaretu_201501280952_kwinklerova, vyhledáno 20. 4. 2018

133 Červinka 2017, 295–299

podlahy a to kvůli obrovské popularitě lednického Minaretu jako turistické atrakce. Vzniká tak několik variant a možností plánované rekonstrukce.

a) První varianta

Tato varianta navrhovala ponechat dislokované a nerovnoměrně osazené dílky podlahy v původním stavu. Cílem bylo díly upevnit a zakonzervovat je v tehdejším stavu. Toho chtějí restaurátoři dosáhnout vyplněním dutin mezi jednotlivými čtverci a následným z doskládáním chybějících kamínků mozaiky. Výplně by probíhaly v technice mozaiky, přírodními nebo umělými kameny, případně pouze barevnou retuší na minerální tmel. Tato varianta respektovala nerovnosti jednotlivých dílů. Na podlaze by zůstaly viditelné spáry, deformace a výškové nerovnosti. Výhodou tohoto postupu byla konzervace tehdejšího stavu. Nemožnost zaručit rovnost a plynulost povrchu však nadále představovala technickou komplikaci při velikému počtu návštěvníků.

b) Druhá varianta

Druhá varianta také plánovala ponechat dislokované nerovnoměrně osazené podlahy ve svém původním stavu. Chtěli pouze doplnit chybějící části mozaiky přírodním nebo umělým kamenem. Následně plánovali podlahy lokálně přebrousit a celoplošně přeleštit, aby zredukovali nejvýraznější nerovnosti podlahy. Podlaha by tak sice zůstala křivá, ale po funkční stránce se po ní příjemněji chodilo. Vzhledem ke kolísavé výšce existuje reálná hrozba, že by při tvrdším kamenickém broušení mohlo dojít ke ztrátě nízkých kamínků mozaiky.

c) Třetí varianta

Třetí varianta navrhovala ponechat dislokované a nerovné části podlahy ve stavu, ve kterém se dochovaly a stabilizovat jejich technický stav. Ve snaze zmírnit výškové propady na ploše podlahy se plánovalo lokální přemístění kamínků. Podlahy by tak byly rovnější a komfortnější pro chůzi. Zároveň by se na kamenech mohlo dochovat původní autentické opotřebení, což přestavovalo velikou výhodu. V této variantě by však stále zůstaly očividné rastry transferovaných dílů.

d) Čtvrtá varianta

Čtvrtá a nejnáročnější varianta plánovala kompletní rozebrání individuálních dílů a jejich znovuseskládání na nový maltový potěr. Na rozdíl od předešlých variant, v tomto případě by podlaha byla nejenom rovnější a komfortnější pro chůzi, ale také umožňovala původní vnímání podlah jako celistvé plochy. Nevýhodu přestavovalo hlavně složité provedení, které bylo časově velice náročné.

e) Pátá varianta

Poslední, pátá varianta navrhovala stabilizovat tehdejší technický stav podlah a doplnit spáry v maltovině. Podlaha by byla překryta novou podlahovou replikou. Původní mozaiky z benátského terraza by tak byly zakonzervované pro případné budoucí restaurování. Vznikl by nový plně funkční povrch s reprodukcí původních mozaikových motivů. Komplikací zůstává, že by v této variantě byla původní mozaika skryta a velký problém představovalo také napojení v okolí schodiště, protože by se výrazně zvýšila úroveň podlahy.[134]

10.7.2 Finální varianta

Ve finále byla zvolena první varianta koncepce dokončení transferu a restaurování podlahových mozaik. Tato varianta upřednostňovala památkové aspekty před aspekty technickými a preferovala zanechání původních dílců před rovností povrchu. Počítá s tím, že životnost restaurovaných podlah nebude nikdy dosahovat mechanických kvalit, které by měly nově zkonstruované repliky. Tento aspekt je tak do budoucna nutný zohlednit při provozu a údržbě památky.

Dislokované a nerovnoměrně osazené díly podlahy byly ponechány v jejich původním stavu a došlo k jejich konzervaci. Realizace rekonstrukce začala pozvolným manuálním rozvolňováním hran a spár. Dále, byly vyjmuty volné kamínky mozaiky a byla zpevněna ložná malta mezi základovou deskou a spodní betonovou plochou. Nalezené trhliny a dutiny byly vyplněny a zpevněny za pomocí minerální směsi. Podlahové dílce byly rozvolněny v měkké vrstvě mezi betonovou dlaždicí a originální vrstvou podlahy. Po vyjmutí byla originální vrstva měkké malty mechanicky odstraněna. Některé díly musely být slepené lepidlem na bázi epoxidové pryskyřice. Závěrečná koncentrovaná vrstva slouží jako rozpustná separační vrstva pro případ, že by bylo nutné tento zásah vrátit. Úpravy jsou tak reverzní. Betonové dlaždice, které praskaly a drolily se, byly vyjmuty, ošetřeny potěrovým betonem a následně vloženy zpět. Dochází k přeskládání spár mezi jednotlivými dlaždicemi transferu tak, aby motivy navazovaly plynuleji a v některých částech bylo nutné úplné vyjmutí a zpětné osazení některých uvolněných částí. Dále byly za pomocí přírodních barevných mramorů pečlivě doplněny chybějící díly ve snaze co nejvěrněji imitovat techniku benátského terraza. Jednotlivé kameny byly pečlivě vybírány tak, aby barevně korespondovaly s původními dílky mozaiky. Většinou se jednalo o leštitelné typy vápenců a mramoru, které byly importované z Toskánska. Spáry mezi jednotlivými kamínky byly vyplněny maltovinou a na některých místech byla malta doplněna barevnou drtí z přírodních kamenů. Následně se podlahy musely přebrousit a celý povrch byl zpevněn slabým roztokem akrylátové pryskyřice, která má sloužit jako izolace. Na

[134] Červinka, 2017, 295–299

závěr byla aplikována vrstva tvrdého vosku, kterou bude do budoucna nutné pravidelně obnovovat.[135] Úpravy prováděli otec a syn Františci Drnovští.[136]

Do budoucna jsou plánované úpravy vnější fasády, která je silně poškozená vyrytými nápisy od návštěvníků. Vnitřní sály byly veřejnosti otevřené v roce 2017. Přístup je však pro návštěvníky značně omezený ve snaze zamezit dalšímu poškozování vnitřních prostor. Kastelánka zámku Lednice Ivana Holásková měla k dispozici jednu fotografii originálního vybavení Minaretu, podle které byly do vnitřních sálů instalovány série koberců a jiných orientálních artefaktů.

135 Červinka, 2017, 295–300

136 https://brno.idnes.cz/minaret-lednice-mozaika-otevreni-dqp-/brno-zpravy.aspx?c=A170118_2299713_brno-zpravy_krut, vyhledáno 20. 4. 2018

11 ORIENTÁLNÍ SAKRÁLNÍ ARCHITEKTURA

Lednická stavba je tradičně označována jako minaret. Funkci minaretu však nikdy nezastávala.

11.1 MEŠITA

Lednická stavba je v literatuře často chybně označována jako mešita. Mešita je nejstarší a též nejtypičtější stavbou islámské architektury. Většinou se jedná o ohraničený prostor, který je součástí většího komplexu.[137] Z liturgického hlediska musí být mešita rituálně čistým prostorem, neboť čistota modlitebního místa je jednou z nezbytných podmínek pro modlitbu. Nejzásadnějším prvkem mešity je tzv. *mihráb*. Jedná se o výklenek, který indikuje směr modlitby. Tento směr je označovaný jako *Qibla,* je neměnný a vždy orientovaný k Mekce. [138] [139] Lednický Minaret tyto prvky postrádá a niky ani neplnil sakrální funkci.[140]

11.2 MINARET

Slovo minaret pochází z arabského *manára*, což je označení pro maják. V Turečtině existuje zkomolenina tohoto arabského slova *menaret*, který je velice blízký našemu slovu *minaret*. V arabských zemích jsou však minarety označovány primárně jako *mi'dhana*, tedy místo, ze kterého se svolává k modlitbě. Z minaretu se v pravidelných intervalech ozývá volání. Ten, kdo vykonává toto volání,[141] se nazývá *mu'adhdhin*- tedy muezín. Tradičně byli muezíny slepci, kteří díky svému handicapu představovali ideální pracovníky, neboť nemohli narušovat soukromí přiléhajících domů, do nichž bylo z výšky minaretů dobře vidět. Dnes však muezíni v mnohých případech ani osobně nešplhají na vrcholy minaretů. Často jsou totiž nahrazeni předtočenými zvukovými záznamy. Případně zpívají do mikrofonu dole v mešitě a zvuk se z minaretu šíří za pomocí amplionů. Minaret je typickou součástí mešity, avšak ne každá mešita musí minaret mít. To můžeme sledovat například v případě brněnské mešity, která funguje bez minaretů, které by mohly být trnem v oku některým spoluobčanům. Díky absenci minaretu, tak mešita lépe „splývá“ s okolní zástavbou. Mešita může mít téměř libovolný počet minaretů.

---

[137] HTTPS://WEB.ARCHIVE.ORG/WEB/20111019002051/HTTP://QA.SUNNIPATH.COM/ISSUE_VIEW.ASP?HD=1&ID=4347&CATE=4, VYHLEDÁNO, 21. 4. 2018

[138] HEWSON, 2012, NEPAG

[140] DVOŘÁKOVÁ, 2008B, 51

[141] OZNAČOVANÉ JAKO *ADHÁN*

Žádná mešita však nemůže mít víc, než sedm. Sedm minaretů má totiž posvátná mešita al-Haram v Mekce, v jejímž samém středu se nachází svatyně Ka`aba. Je také možné, aby minarety stály samy o sobě nevázané na žádnou mešitu. Tento typ architektury se objevuje ve střední Asii. Minarety mohou mít různé výšky, šířky i tvary

11.2.1 První Minarety

Jedním z prvních minaretů je minaret, který patřil k mešitě v irácké Basře z roku 665 a byl vybudovaný za vlády chalífy Mu`áwije. Dalším podobně starým je egyptský minaret z roku 673. Tento minaret byl vybudován v egyptském garnizonním městě Fustátu (dnes čtvrť Káhiry) při mešitě 'Amr ibn al-`Áse. Ani jeden se nám však nedochoval a o jejich existenci víme pouze z dochovaných pramenů. Za života proroka Mohameda ani po něm v období následujících čtyř tzv. pravověrných chalífů minarety neexistovaly.

11.2.2 Manáry

Raná podoba minaretů byla nejpravděpodobněji spojená s *manárami*, což byly majáky, případně věže z dob antického Říma, ve kterých plápolal oheň. Je ovšem také možné, že typologicky vycházely ze syrských kostelů. Vypadaly jako vysoké hranolovité věže sestavené ze dvou či tří kvádrů na sobě. Každý z kvádrů měl jinak velikou základnu a věž se tak do výšky zužovala a na vrcholu byla ukončená kupolí. Minarety tohoto typu se objevují v Sýrii, v Tunisku, Alžírsku a Maroku. Typickým příkladem mohl být minaret mešity Sidi `Uqba v tuniském Qajruwánu. Dále minaret Hasanovy mešity v marockém Rabatu nebo minaret mešity Kutubíja v Marrákeši. U těchto severoafrických minaretů se předpokládá, že byly inspirované jedním z antických divů světla, majákem na ostrově Faru v Alexandrii. Alexandrijský maják byl trojstupňový a každý stupeň byl menší než ten předcházející. Ze severní Afriky se tento druh minaretů rozšířil taktéž do tehdejšího muslimského Španělska. Španělské minarety za vlády umajjovské dynastie,[142] podléhaly vlivům syrské architektury. Oproti těm syrským jsou však mohutnější, vyšší a zdobnější. Bývají zdobeny nejrůznějšími druhy oblouků, jednoduchými či zdvojenými okny a cihlovými mozaikami. Nejznámějším minaretem v muslimské Andalusii byl minaret patřící k Velké mešitě v Seville. Tento minaret prošel v historii dramatickými změnami a dnes je stavba označována jako Giralda. Nutno podotknout, že v průběhu španělské reconquisty se řada minaretů, včetně Giraldy, změnila ve zvonice katolických kostelů.

---

[142] UMAJJOVSKÁ DYNASTIE: 756-1031N.L.

11.2.3 ABBÁSOVSKÉ „ZIKKURATY“

Druhý nejstarší typ minaretů pochází z Iráku. Jejich vzhled byl inspirován starověkými zikkuraty. Dva nejznámější minarety tohoto typu pochází z abbásovského období.[143] Jedná se o minarety Velké mešity, která byla postavena mezi roky 848-852 a Abú Dulafovy mešity v Samaře, která byla postavena v letech 859-861. Známější a zachovalejší je minaret Velké mešity, jemuž se říká Malwíja.[144] Tento minaret má základnu čtvercového půdorysu, z něhož pak vybíhá spirálovitá rampa, která slouží jako přístupová cesta. Toto schodiště je zakončené arkádovým kioskem. Minaret byl vysoký 53m a ve své době se jednalo o jeden z nejvyšších minaretů islámského světa. Oba minarety byly postaveny z pálených cihel a nacházely se v blízkosti Mešit. Minaret Malwíje byl od velké mešity vzdálený 30m.

11.2.4 SAMOSTATNĚ STOJÍCÍ MINARETY

V oblasti Středního východu se minarety stavěly nejen jako součást mešity, ale rovněž i jako samostatné stavby. Tyto minarety stály osamocené uprostřed pustiny a představovaly symboly šíření islámu. Fungovaly jako symbol moci panovníka nebo jako orientační body pro karavany. Jedním takovým minaretem je minaret Mas`úda III. z Ghazny v Afghánistánu, který byl postaven v letech 1114-1115. Minaret představuje příklad využití cihel nejen jako stavebního materiálu, ale také jako dekorace. Plocha hranolu je dekorována geometrickými vzory vyskládanými z cihel. Pod horním obvodem se nachází pás s kaligrafickým nápisem v tzv. plochém kufickém duktu. Jiné středoasijské minarety zase připomínají vysoké úzké homole. K modlitbě z něj nebylo vyzýváno z ochozu, nýbrž z oken. Tyto minarety také bývají pokryty bohatým dekorem z cihel.

11.2.5 EGYPTSKÉ MINARETY

V Egyptském prostředí máme zdobné minarety fátimovské a mamlúcké. Minarety z doby vlády fátimovské dynastie[145] jsou například ty, přiléhající k al-Hakimově mešitě v Káhiře. Tyto minarety byly postaveny v letech 990-1010. Jedná se o stavby osmiúhelníkového půdorysu, které byly obestaveny obrovským cihlovým valem. Tento masivní bastion měl čtvercový půdorys. Celá stavba i s bastionem byla začleněna do opevnění města, čímž plnila také fortifikační a vojenský význam. Na minaretu se nacházela okna se slepými oblouky a celá stavba byla dekorována třemi pásy tzv. muqarnas.[146] Muqarny jsou dekorativní trojrozměrné geometrické motivy typické pro orientální architekturu. Jedná se o pravidelný vzor sestavený

---

143 ABBÁSOVSKÉ OBDOBÍ: 750-1258 N.L.

144 V PŘEKLADU „ŠROUBOVICE“

145 FÁTIMOVSKÁ DYNASTIE: 969-1171 N.L

146 DVOŘÁKOVÁ, 2008A, NEPAG

z drobných prohlubní, které připomínají medové plástve. Nejčastěji se používají jako dekorace kopulí, výklenků, orientálních *iwan* a apsid. Díky tomu, že připomínají krápníky, se jim občas přezdívá stalaktitové klenby. [147] [148]

11.2.6 Mamlúcké minarety

Velice zdobné jsou také minarety z doby vlády mamlúckých sultánů.[149] Základna těchto minaretů je většinou kvádrová, první patro bývá na osmiúhelníkovém půdorysu a vrchní část bývá kruhová. Mezi jednotlivými patry jsou balkony, které jsou s tělem minaretu spojeny již zmíněnými muqarnami. Minaret bývá zpravidla zakončen fiálou nebo hlavicí s půlměsícem. Tyto minarety bývají pestře zdobené geometrickými prvky, barevnou, obvykle červeno-bílou šachovnicí, pruhy, sloupky, polosloupy, slepými okny, oblouky, arabeskami, reliéfy s geometrickými a florálními motivy, koranickými nápisy v různých duktech či barevnými obklady. V pozdním období se též objevovaly minarety, které byly dvojité. V těchto příkladech se minaret v části druhého balkonu rozdvojoval. Mamlúcké minarety mívají vnitřní schodiště. Na vrchol se tedy vystupuje vnitřkem těla minaretu, nikoli vně tak, jak tomu bylo například u minaretu Malwíja.

11.2.7 Pouštní minarety

Dalším populárním typem jsou pouštní minarety. Komplikací pro stavbu pouštních minaretů vždy představoval nedostatek stavebního materiálu. Stavební materiály, který byly dostupné v poušti pak podmínily jejich specifický vzhled. Minarety jsou robustní, mají barvu okolního písku.

11.2.8 Osmanské minarety

Osmanské minarety jsou pro Evropany asi nejtypičtějšími představiteli islámské architektury. Jiná se o štíhlé, vysoké věže o mnohaúhelníkovém půdorysu s jedním, dvěma nebo třemi balkony a obyčejně se špičatou střechou ve tvaru tužky. Říká se o nich, že vypadají jako šípy vystřelené k nebi. Povětšinou jsou světlé, velmi jednoduché a mají čtvercovou nebo mnohaúhelníkovou základnu. Obyčejné mešity mívají pouze jeden minaret. Ty, jež byly postaveny pro panujícího sultána, jich pak mohly mít až šest, jako je tomu v případě mešity sultána Süleymana v Istanbulu. Osmanské mešity bývají nejčastěji kupolovitého typu. Stavba

---

[147] Curl, 2006, 367
[148] Grabar, 1973, 181
[149] Období mamlúckých sultánů: 1250-1517

měla centrální dispozici a kopule se nacházela nad prostředním prostorem tzv. *haramu*, což je označení pro rituálně čisté místo. K mešitě často náleží také dvůr se studnou, která je esenciálním prvkem pro rituální očistu.[150] Osmanské minarety se typologicky nejlépe shodují se stavbou Minaretu v Lednici.

11.2.9 Lednický Minaret

Budeme-li lednickou věž porovnávat s osmanskými minarety, tak zde narazíme na významné slohové odchylky. Hlavním rozdílem je využití tří různých základen pro jednotlivá patra stavby. Osmanská architektura staví na jednotném půdorysu. Díky tomu působí stavby čistším a elegantnějším dojmem. Osmanský minaret zpravidla vypadá jako štíhlá, vysoká věž o mnohaúhelníkovém půdorysu s několika balkony a je zakončený špičatou střechou ve tvaru kužele. Lednický Minaret je zakončený kopulí ve tvaru orientální helmy, což rozhodně není tradičním řešením.[151] Je pravděpodobné, že Hardtmuth o tradičním zakončení s kuželovitou střechou nevěděl. Střecha ve tvaru „ořezané tužky" by se mu zajisté zamlouvala, protože by fungovala jako odkaz k jeho slavnému vynálezu a metaforicky připomínala jeho firmu Koh-i-noor.[152]

.

[150] Dvořáková, 2008a, nepag
[151] Dvořáková, 2008b, 52
[152] Dvořáková, 2008a, nepag

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce pojednává o jediném minaretu v Čechách, který se nachází v zahradách, přiléhajících k Lednickému zámku na jižní Moravě. Práce popisuje stavbu z architektonického hlediska a zasazuje ji do historického kontextu. Bylo zjištěno, že nejpravděpodobnější inspirací pro stavbu Minaretu byly anglické Royal Gardens v Kew a Bádensko-Württemberský park ve Schwetzingen, které byly ve své době zachyceny na řadě reprodukcí, které poté sloužily jako inspirační zdroj pro nově vznikající romantické stavby. Tyto „mešity", orientální altány a „turecké věže" byly na přelomu 18. a 19. století velmi populární, neboť umožňovaly návštěvníkům okusit exotiku, která pro ně nebyla běžně dostupná. Je jisté, že Minaret v Lednici nikdy nenaplňoval sakrální funkci a byl postaven jako volnočasová stavba s primárním účelem, aby sloužil k zábavě a rozptýlení šlechtické rodiny Lichtenštejnů a jejich hostů. Stavbu nechal vytvořit kníže Alois I. z Lichtenštejna podle architektonického návrhu Josefa Hardtmutha, který v parku nepostavil jenom Minaret, ale díky štědrému rozpočtu vytvořil ucelený soubor kuriózních a exotických staveb, které měly návštěvníkům zprostředkovat procházky v čase do dob minulých a umožnit cesty za exotikou z pohodlí vlastní zahrady. Vyjma Minaretu tak na přelomu 18. a 19. století vniká také Čínský pavilonek, pseudogotická ruina Janohradu nebo římský akvadukt.

Významná část této práce je také věnovaná geometrickým motivům a inskripcím, které dekorují vnějšek i vnitřek Minaretu. Dekorativní florální a geometrické úponky, které zdobí stropy osmi sálů prvního patra, relativně věrně napodobují osmanské vzory. Bylo zjištěno, že tyto dekory s největší pravděpodobností vycházejí z některého z populárních vzorníků té doby, jako byl například slavný „*Grammar of Orient*" z roku 1856, jehož autorem byl Owen Jones. Nejzajímavější však zůstávají orientální inskripce, které doplňují květinové dekory. V interiéru se inskripce nacházejí v kopulích dvou z osmi vnitřních sálů. Zde se však jedná pouze o pseudoinskripce, které nenesou význam a arabštinu mají pouze napodobovat. Jen v jedné z místností prvního patra se dochovaly zlaté inskripce na stěnách. Text je velmi špatně čitelný, je však možné určit, že se jedná o inskripce napsané v arabském duktu *Thuluh*, a zároveň je možné určit konkrétní súry Koránu, ze kterých text pochází. Bylo zjištěno, že inskripce nejsou napsané správně ani ve správném pořadí. Dá se tak předpokládat, že člověk, který nápisy vytvářel, jim ve skutečnosti nerozuměl. Naopak vnější plášť Minaretu je zdoben třemi inskripcemi, které jsou nejenom čitelné, ale také správně napsané. Nad vchodem se nachází vyrytý text *šahády*, což je forma vyznání islámské víry. Nad jednotlivými podpěrovými oblouky se také nacházejí inskripce, které však arabštinu opět pouze napodobují.

Lednický Minaret za dobu své existence prošel celou řadou stavebních úprav, které jsou v práci přehledně popsány a shrnuty. Bylo zjištěno, že největším problémem, se kterým se Minaret dlouhodobě potýká, je problém se statikou, který je důsledkem nestabilního terénu, na kterém byla stavba postavena. Minaret byl vybudován na písečném podmáčeném podkladu, a proto byly základy stavby postaveny na roštu z dřevěných pilotů. V průběhu 19. století však

dochází ke krajinářským úpravám lednického parku, při kterých je odkloněno rameno řeky Dyje, čímž došlo k odkrytí pilotů, které začínají vysychat. To má přímý dopad na statiku Minaretu, který se začne propadat. Ve snaze stavbu zachránit je v průběhu dalších téměř 200 let prováděna řada opatření, které jsou v práci podrobně popsány. Další hrozbu paradoxně po staletí představují návštěvníci, kteří stavbu ničí tím, že do omítek vyrývají nápisy, ulamují mozaiky nebo jinak poškozují interiér i exteriér této stavby.

Lednický Minaret je jedinečná stavba svého druhu na našem území a je nezbytné nadále podporovat restaurátorské zásahy, které stavba vyžaduje. Tyto úpravy jsou nesmírně časově a finančně náročné, protože jsou prováděny v původních technikách ve snaze zamezit invazivním zásahům, které by mohly památku nevratně poškodit. Lednický areál byl v roce 1996 zapsán na seznam světového kulturního dědictví UNESCO. Minaret je nedílnou součástí tohoto dědictví a zaslouží si naši pozornost a ochranu.

SEZNAM VYOBRAZENÍ:

1. M. Čada: Čtvercová základna Minaretu, Lednice, 2008
   Fotografie: http://rozhledny.webzdarma.cz/minaret.htm
   Vyhledáno dne: 23. 4. 2017

2. J. P. Pilcher: Lednický Minaret, mědirytina z roku 1803
   Reprodukce z: KONEČNÝ, 2004, 441, obr. 5

3. Josef Hardtmuth: návrh Lednického Minaretu z roku 1797
   Reprodukce z: KONEČNÝ, 2004, 441, obr. 5

4. M. Kosek: Kopule Minaretu s korouhví ve tvaru půlměsíce, Lednice, 2014
   Fotografie: http://rozhledny.webzdarma.cz/minaret.htm
   Vyhledáno dne: 23. 4. 2017

5. Holásková Ivana: Vnitřní interiér Minaretu, Lednice, 2018

6. Ornamentálně zdobené kopule a podlahy, Lednice, 2018
   Fotografie: Autorka

7. Zlaté pseudoinskripce v obvodovém pásu kopule a ve cvikelech, Lednice, 2018
   Fotografie: Autorka

8. Zlaté inskripce na stěně naproti oknům, Lednice, 2018
   Fotografie: Autorka

9. Zlaté inskripce na stěně u dveří, Lednice, 2018
   Fotografie: Autorka

10. Inskripce v obdélníkových kartuších na vnějším plášti Minaretu, Lednice, 2018
    Fotografie: Autorka

11. Text šahády nad vstupem do Minaretu, Lednice, 2018
    Fotografie: Autorka

12. Inskripce na pravé stěně vnějšího pláště Minaretu, Lednice, 2018
    Fotografie: Autorka

13. Inskripce na zadní stěně vnějšího pláště Minaretu, Lednice, 2018
Fotografie: Autorka

14. Inskripce na levé stěně vnějšího pláště Minaretu, Lednice, 2018
Fotografie: Autorka

15. Podlahové mozaiky v technice benátského terrazza, Lednice, 2018
Fotografie: Autorka

16. William Chambers: Mešita v Royal Gradens v Kew
Fotografie: http://muslimmuseum.org.uk/the-mosque-at-kew-gardens/
Vyhledáno dne: 23. 4. 2017

17. Mešita v zámeckém parku Schwetzingen
Fotografie: https://www.flickr.com/photos/maxunterwegs/9378619396
Vyhledáno dne: 23. 4. 2017

18. Ignác Holle: kolorovaný plán Lednického parku, 1799
Reprodukce z: KONEČNÝ, 2004, 439, obr. 1

19. Vývoj zámeckého parku v Lednici v letech 1647-1994
Reprodukce z: KREJČIŘÍK, 2014, nepag.

20. J. J. Pokorný, Chrám Slunce kolem roku 1805
Reprodukce z: Patriotisches Tageblatt, 1805, 93

21. Ziegler, Čínský pavilon, kolem roku 1800
Reprodukce z: uloženo na Státním zámku Lednice

22. Komplex Nových lázní před rokem 1812
Reprodukce z: KREJČIŘÍK, 2014, nepag.

23. Johan Jakob Wagner, Návrh akvaduktu
Reprodukce z: KREJČIŘÍK /ZATLOUKAL/ZATLOUKAL 2013, 62

24. Janův hrad v lednickém parku, Lednice, 2018
Fotografie: Autorka

25. Václav Pešek: Obelisk u Lednice
Fotografie: http://mapio.net/pic/p-3890661/
Vyhledáno dne: 23. 4. 2017

26. Šesticípá hvězda na vrcholu Obelisku a půlměsíce zakončující věžičky Minaret, Lednice, 2018
Fotografie: Autorka

SEZNAM LITERATURY

- ALI / LEAMAN 2008 — Kecia ALI/ Oliver LEAMAN, Islam: the key concepts. London 2008
- CURL 2006 — James Stevens CURL: Oxford Dictionary of Architecture and Landscape Architecture. Oxford 2006
- ČERVINKA 2017— Josef ČERVINKA: Zhodnocení restaurování mozaikové podlahy minaretu v Lednici s přihlédnutím k transferům mozaiky na synagoze v Čáslavi a v Mohyle míru v Praci. In: Zprávy památkové péče, 2017, 294–302
- DVOŘÁKOVÁ 2008a — Sabina DVOŘÁKOVÁ: Lednický minaret. Orientalistická expertíza stavby, součást stavebně-historického průzkumu. Brno 2008
- DVOŘÁKOVÁ 2008b — Sabina DVOŘÁKOVÁ: Lednický minaret - známá stavba jak ji neznáme. In: Nový Orient. Praha, 2008, 51–53
- DVOŘÁKOVÁ 2008c — Sabina DVOŘÁKOVÁ: Tajemství Lednického minaretu. In: Jižní Morava, 2008, 242–250
- Grabar 1973 — Oleg Grabar: Formation of Islamic art. New Haven 1973
- GARNHAM 2013 — Trevor GARNHAM: Architecture re-assembled: the use (and abuse) of history. Oxford 2013
- GREGEROVÁ 2000 — Miroslava GREGEROVÁ: petrografická charakteristika mozaikového kamene- minaret lednice. Brno 2000
- HAJOS 1986 — Geza HAJOS: Neuwaldegg - Der älteste Garten "nach englischer. Manier" in Österreich. In: Wiener Jahrbuch fur Kunstgeschichte XXXIX, Wien 1986, 109–144
- HEWSON 2012 — Chris HEWSON: Multifaith Spaces: Objects, Manchester 2012
- HODEČEK 2009 — Dalibor HODEČEK: Stavební dějiny minaretu v Lednici. In: Jižní Morava, 2009, 63–87.
- HODEČEK 2007 — Dalibor HODEČEK: Stavební dějiny minaretu v Lednici. Brno 2007
- JUŘÍK 2015 — Pavel JUŘÍK: Liechtensteinové: historie a sídla knížecího rodu. Praha 2015

- KORDIOVSKÝ 2003 — Emil KORDIOVSKÝ: Lednicko – valtický areál a jeho památky. Praha 2003
- KORDIOVSKÝ 2011 — Emil KORDIOVSKÝ: Drobné stavby Lednicko-valtického areálu: Minaret. In: Malovaný kraj: národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, 2011, 22–23
- KONEČNÝ 2004 — Lubomír KONEČNÝ: Stavebněhistorický průzkum substrukce minaretu v letech 1989-1990. In: Městečko Lednice. Brno 2004, 438–444
- KREJČIŘÍK 2014 — Přemysl KREJČIŘÍK: Průvodce parkem. Valtice 2014
- KREJČIŘÍK /ZATLOUKAL/ZATLOUKAL 2012 — Přemysl KREJČIŘÍK/Ondřej ZATLOUKAL/Pavel ZATLOUKAL: Lednicko-valtický areál. Praha 2012
- KREJČIŘÍK /ZATLOUKAL/ZATLOUKAL 2013 — Přemysl KREJČIŘÍK /Ondřej ZATLOUKAL/Pavel ZATLOUKAL: Lednicko-valtický areál: Průvodce. Praha 2013
- KŘIKAVOVÁ 1990 — Adéla KŘIKAVOVÁ: Islám: Ideál a skutečnost. Praha 1990
- KUTHAN 2001 — Jiří KUTHAN: Aristokratická sídla období romantismu a historismu. Praha 2001
- KUTHAN 2014 — Jiří KUTHAN: Aristokratická sídla v českých zemích 1780–1914. Praha 2014
- LUCKÝ 1997 — Zděnek LUCKÝ: Historie podivínských rybných vod a řemeslného rybolovu. In: Podivín – Vlastivědný sborník jihomoravského města. Mikulov-Brno 1997
- NOVÁK/KULICH/DVOŘÁKOVÁ 2002 — Zděnek NOVÁK/Jan KULICH/Eva DVOŘÁKOVÁ: Lednicko – valtický areál, Brno 2002
- NOVÁK 1992 — Zdeněk NOVÁK: Minaret v Lednici na Moravě. Brno 1992
- NOVÁK 1993 — Zdeněk NOVÁK: Lednicko-valtický areál jako významný doklad krajinářské tvorby ve střední Evropě. In: Zprávy památkové péče, 1993 1–7
- NOVÁK 1995 — Zdeněk NOVÁK: Lednice- Valtice. Kulturní krajina. UNESCO – nominační zpráva. 1995
- NOVÁK 1997 — Zdeněk NOVÁK: Projevy romantismu v zahradách Evropy a českých zemí na příkladu okolí zámku v Lednici na Moravě. In: Kamenná kniha = The Stone Book. Sborník k romantickému historismu, Sychrov 1997, 242–247
- ŠIPR 1971 — Miroslav ŠIPR: Minaret: Lednice Valtice, okresní památková správa. Břeclav 1971
- SAMEK, 1999 — Bohumil SAMEK: Umělecké památky Mravy a Slezska 2. Praha 1999

– SIEVERNICH 1989— Gereon SIEVERNICH: Europa und der Orient, 800-1900. Berlin 1989

– VRÁNOVÁ 2013 — Dagmar VRÁNOVÁ: Zaniklé objekty Lednicko-valtického areálu. (diplomová práce na Filosofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně). Brno 2013

– WILHELM 1990 — Gustav WILHELM: Joseph Hardtmuth, 1758-1816: Architekt und Erfinder. Wien 1990

– WILHELM 1914 — FRANZ WILHELM: Bericht über die kunstgeschichtlichen Funde im Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein. In: Jahrbuch des Kunsthistorischen Institutes, Wien 1914

– ZATLOUKAL 2002 — Pavel ZATLOUKAL: Příběhy z dlouhého století: Architektura let 1750 - 1918 na Moravě a ve Slezsku. Olomouc 2002